

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir ES teisės katedra**

Gintarės Gavelytės,
IV kurso, tarptautinės teisės
studijų atšakos studentės

Magistro darbas

**TARPTAUTINĖ HUMANITARINĖ TEISĖ IR LIETUVOS RESPUBLIKOS
TEISĖ**

Vadovas: doc. dr. Zenonas Petrauskas

Recenzentas: doc. dr. Dainius Žalimas

Vilnius 2007

IVADAS	3
1. HUMANITARINĖS TEISĖS INSTITUTO SAMPRATA IR RAIDA	7
1.1. Humanitarinės teisės sąvoka.....	7
1.2. Humanitarinės teisės raida	9
1.3. Lietuvos Respublikos nacionalinės teisės ir tarptautinės teisės santykis.....	11
2. NACIONALINĖS INSTITUCIJOS, SUSIJUSIOS SU TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS ĮGYVENDINIMU	15
3. NACIONALINĖS TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS	19
3.1. Dalyvavimas tarptautinės humanitarinės teisės sutartyse	19
3.1.1. <i>Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos konflikto metu 1999 m. Antrojo protokolo ratifikavimas</i>	23
3.1.2. <i>JT 1980 m. Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi perdėti žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo I straipsnio pakeitimo ir V-ojo protokolo ratifikavimas</i>	26
3.1.3. <i>1997 m. Konvencijos dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo ratifikavimas</i>	28
3.1.4. <i>Papildomo Vaiko teisių konvencijos protokolo dėl vaikų įtraukimo į ginkluotus konfliktus ratifikavimas</i>	29
3.2. Atsakomybė už sunkius Ženevos konvencijų ir jų Papildomų protokolų pažeidimus	32
3.2.1. <i>Veiksmai, sudarantys sunkius pažeidimus pagal Ženevos konvencijas ir Papildomus protokolus</i>	32
3.2.2. <i>Baudžiamųjų įstatymų galiojimas atgal</i>	37
3.2.3. <i>Vado atsakomybė už neveikimą</i>	38
3.2.4. <i>Pasiteisinimas dėl vado įsakymo</i>	41
3.2.5. <i>Teisinė pagalba</i>	41
3.3. Kitos įgyvendinimo priemonės	44
3.3.1. <i>Nacionalinė Raudonojo kryžiaus ir Raudonojo pusmėnulio draugija</i>	44
3.3.2. <i>Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugijos veikla įgyvendinant tarptautinę humanitarinę teisę</i>	47
IŠVADOS	49
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	53
SANTRAUKA	61
SUMMARY	62

IVADAS

Tarptautinė teisė plėtėsi nuo tarptautinio bendravimo tarp Europos valstybių tam tikrose srityse iki universalaus bendradarbiavimo daugelyje sferų tarp visiškai skirtingų subjektų sistemos. Šiandien tarptautinė teisė apima tokius dalykus kaip taika ir saugumas, kariavimo taisyklės, tarptautinė žmogaus teisių apsauga ir kt.

Tarptautinė teisė įgyvendina tokius principus kaip taikos ir tarptautinio saugumo užtikrinimo, valstybių bendradarbiavimo, tautų ir žmogaus teisių principus, nes be visuotinai pripažintų elgesio standartų ir taisyklių būtų neįmanomas tarptautinis bendradarbiavimas. Pagrindiniai tarptautinės teisės principai – bendriausios pagal savo pobūdį ir universaliausios pagal veikimo sferą imperatyvios normos, nustatančios valstybių ir kitų tarptautinės teisės subjektų tarpusavio santykių pagrindus. Šie principai kodifikuoti tokiuose tarptautiniuose dokumentuose ir jų dalyse kaip 1970 m. JT XXV Generalinės Asamblėjos sesijoje priimta Deklaracija¹ dėl pagrindinių tarptautinės teisės principų (Deklaracija dėl draugiškų santykių), 1945 m. JTO chartija² (preambulė, 1 ir 2 straipsniai), 1975 m. Europos Saugumo ir Bendradarbiavimo Konferencijos arba Helsinkio pasitarimo baigiamasis aktas³. Visi tarptautinės teisės principai turi būti aiškinami kompleksiskai, kaip tarpusavyje susiję.

Klasikinės tarptautinės teisės vienas svarbiausių bruožų buvo tas, jog valstybių teisėje nebuvo numatytas apribojimas naudoti jėgą ir (ar) pradėti karą, kuris buvo laikomas valstybių suvereniteto bei lygybės neatskiriamu požymiu.

Tarptautinės teisės karo srityje humanizavimas prasidėjo dar prieš XIX a. nuo susitarimų, sudarytų tarp kariaujančių šalių karo vadų dėl karo belaisvių, sužeistųjų ir ligonių padėties, taip pat dėl karo ligoninių apsaugos. 1899 ir 1907 metų Hagos konferencijų metu buvo padėti pagrindai šiuolaikinės tarptautinės humanitarinės teisės plėtrai. Šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje karo įstatymai ir papročiai tapo neatskiriami nuo tarptautinės humanitarinės teisės – viešosios tarptautinės teisės dalies, kurios normos skirtos apsaugoti karo aukoms: civiliams gyventojams, sužeistiems ir ligoniams kariams, karo belaisviams ir kitiems asmenims, taip pat civiliams objektams, kultūros paveldo objektams, itin pavojingiems objektams (pvz., branduolinėms elektrinėms, užtvankoms) ir kt.⁴

¹ 1970 m. Tarptautinės teisės principų deklaracija dėl draugiškų valstybių tarpusavio santykių ir bendradarbiavimo laikantis Jungtinių Tautų Chartijos. 25-oji Generalinės Asamblėjos sesija.

² Jungtinių tautų chartija // Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557.

³ 1975 m. Helsinkio pasitarimo dėl saugumo ir bendradarbiavimo Europoje Baigiamasis aktas. Prieiga per internetą: http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf.

⁴ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 485.

Taigi tarptautinės teisės pagrindiniai principai daugiausia sudaro taikos ir taikaus sambūvio teiginius, o tarptautinės humanitarinės teisės principais grindžiamos labai aiškiai apibrėžtos kariaujančių šalių karo taisyklės.<...> Nors tarptautinės humanitarinės teisės principai dėl reguliuojamų visuomeninių santykių srities ypatumų yra specifiniai, jie turi visiškai atitikti pagrindinius šiuolaikinės tarptautinės teisės imperatyvius principus, veikiančius tiek taikos, tiek karo metu.⁵

Klasifikuojant tarptautinės humanitarinės teisės principus, įvardijamos trys pagrindinės jų grupės, nustatytos pagal tarptautinės teisės parametrus. Tai bendrieji principai, kurie apima humaniškumo, karo aukų diskriminaciją draudžiančius principus, atsakomybės už tarptautinės humanitarinės teisės normų ir principų pažeidimus principą. Antrajai grupei priskiriami ginkluotos kovos priemonių ir metodų taikymo principai: kariaujančių šalių kariavimo priemonių pasirinkimo ribojimo principas ir civilinių ir karinių objektų atskyrimo principas. Trečiosios grupės ginkluotos kovos dalyvių ir civilių gyventojų apsaugos principai skirstomi į du pogrupius – (1) kombatantų teisėtų interesų apsaugos principai ir (2) civilių asmenų neatimamas teisės ginkluotų konfliktų metu nustatantys principai.⁶

Pagrindiniai tarptautinės humanitarinės teisės principai įtvirtinti keturiose 1949 m. Ženevos konvencijose ir jų 1977 m. Papildomuose protokoluose, 1945 m. JT Chartijoje, 1907 m. IV-ojoje Hagos konvencijoje dėl sausumos karo įstatymų ir papročių, Tarptautinio karo tribunolo ir Tarptautinio baudžiamojo teismo statutuose, 1970 m. JT XXV Generalinės Asamblėjos rezoliucijoje, 1980 m. Konvencijoje dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo ir kt.

Pagarba tarptautinės teisės normoms yra vienas svarbiausių demokratinės teisinės valstybės požymių. Tarptautinės teisės laikymasis yra valstybės elgesio tarptautiniuose santykiuose teisėtumo kriterijus.⁷ Tarptautiniai įsipareigojimai, kylantys iš tarptautinės humanitarinės teisės, yra svarbi kiekvienos valstybės tarptautinių įsipareigojimų dalis. Šie įsipareigojimai yra specialiai skirti apsaugoti tarptautinio ar netarptautinio pobūdžio ginkluotų konfliktų aukas ir humanitariniais tikslais riboja karo vedimo metodus ir priemones.⁸ Tarptautinė humanitarinė teisė svarbi užkertant kelią konfliktams XXI amžiuje – ji palaiko taiką ir jos pagalba grįžtama prie taikių santykių konfliktui nurimus.

⁵ Čiočys P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 40.

⁶ *Ibid.*

⁷ Vadapalas V., Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 13.

⁸ Vadapalas V., Jarukaitis I. Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje, Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 7.

Humanitarinė teisė „sukuria taiką vykstant konfliktui, užkerta kelią neribotam smurto naudojimui, skatina laikytis humaniškumo principų ir kviečia dialogui“.⁹

Šiandien karų ir neramumų metu pirmasis tarptautinio bendradarbiavimo tikslas yra ir turi išlikti – ginkluotų konfliktų prevencija ir tarptautinės taikos palaikymas ir saugumas. Antrasis tikslas – išlaikyti humaniškumą visose iškilusiose situacijose, taip pat ir kilus konfliktui, kas yra kartu ir tarptautinės humanitarinės teisės pagrindinis tikslas.¹⁰

Itin svarbu paminėti, jog tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimas laikomas vienas pagrindinių tarptautinės humanitarinės teisės išbandymų, kadangi yra svarbu sukurti ne tik taisykles, bet ir mechanizmą, kuris užtikrintų, kad šių taisyklių būtų laikomasi. Tarptautinės humanitarinės teisės laikymasis reikalauja, kad jos normos būtų įgyvendinamos imantis priemonių nacionalinėje teisėje. Kaip pažymi V. Vadapalas ir I. Jarukaitis, šių priemonių turi būti imtasi jau taikos metu, kad kilus ginkluotam konfliktui, būtų galima taikyti nacionalinės teisės aktus humanitarinės teisės srityje. Tokios priemonės apima įstatymų bei nutarimų priėmimą, mokymo programų įtraukimą, kvalifikuoto personalo parinkimą, įdarbinimą bei mokymą, specialių struktūrų kūrimą, planavimą ir kt.¹¹

Šis magistro darbas yra skirtas tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo būklės Lietuvos Respublikoje analizei - darbe apžvelgiama, kokių priemonių ėmėsi Lietuvos Respublika, įgyvendindama tarptautinius įsipareigojimus tarptautinės humanitarinės teisės srityje.

Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimas Lietuvoje nėra išsamiai išnagrinėtas Lietuvos autorių. Kai kurie tarptautinės humanitarinės teisės aspektai nagrinėjami P. Kūrio monografijose, V. Vadapalo knygoje „Tarptautinė teisė“, J. Žilinsko ir kitų autorių mokslo darbuose apie karo nusikaltimus. 2000 m. pasirodžiusi V. Vadapalo ir I. Jarukaičio studija, analizuojanti tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo būklę Lietuvoje, yra pirmasis darbas, kuriame daugiausia dėmesio skiriama ne tiek pačioms tarptautinės humanitarinės teisės normoms, kiek priemonėms, kurių Lietuvos Respublika ėmėsi ir turėtų imtis siekdama įgyvendinti tarptautinius įsipareigojimus.

Šio magistrinio darbo tikslas – panagrinėti, kokių naujų tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje priemonių buvo imtasi po to, kai pasirodė minėta autorių studija apie tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo būklę Lietuvoje. Darbe

⁹ Veuthey, Michel. International Humanitarian Law and the Restoration and Maintenance of Peace. African Security Review, Vol. 7, No. 5, 1998. Prieiga per internetą: <http://www.iss.co.za/Pubs/ASR/7No5/InternationalHumanitarian.html>.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ Vadapalas V., Jarukaitis I. Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 10.

aptariamas baudimas už tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus Lietuvos Respublikos teisėje ir su tuo susijusios problemos. Taip pat nagrinėjama, kokiose tarptautinės humanitarinės teisės sutartyse Lietuvos Respublika dalyvauja, kokių imtasi priemonių, siekiant įgyvendinti tarptautinius įsipareigojimus. Dėl magistrinio darbo apimties nebuvo atskirai aptarti mokymo procesai ginkluotose pajėgose, švietimo institucijose ir kt.

1. HUMANITARINĖS TEISĖS INSTITUTO SAMPRATA IR RAIDA

1.1. Humanitarinės teisės sąvoka

Prieš pradėdant tarptautinės humanitarinės teisės raidos apžvalgą, pirmiausia būtina paanalizuoti tarptautinės humanitarinės teisės sąvoką. Doc. dr. P.A. Čiočys savo knygoje humanitarinę teisę apibūdina taip: „Tarptautinė humanitarinė teisė – tai savarankiška tarptautinės teisės šaka, sutartinių ir paprotinių normų, reglamentuojančių kariaujančių ir karo paliestų subjektų santykius, nuostatas dėl karo pradžios ir jos padarinių, kariavimo būdų ir metodų naudojimo, neutraliteto, karo aukų apsaugos, karo nutraukimo ir valstybių bei fizinių asmenų atsakomybės už šių normų pažeidimus, visuma“. Šis apibrėžimas iš esmės atspindi tarptautinės humanitarinės teisės esmę, nes apibūdina jos objektą (visuotinai pripažinti kovos metodai bei priemonių reglamentavimas, karo aukų – kariškių ir civilių gyventojų – apsauga) ir laiką – tarptautinė humanitarinė teisė pradeda veikti kilus karui ar ginkluotam konfliktui.

Tarptautinė humanitarinė teisė kitaip dar gali būti vadinama ginkluotų konfliktų teise arba karo teise. Jos pamatinės nuostatos yra įtvirtintos keturiuose 1949 m. Ženevos konvencijose ir jų Papildomuose protokoluose. Tarptautinė humanitarinė teisė apima tarptautinės humanitarinės teisės normas, reguliuojančias asmenų apsaugą, valstybių teises ir pareigas kilus tarptautiniam ar netarptautiniam ginkluotam konfliktui. Į tarptautinės humanitarinės teisės reguliavimo sritį įeina nusikaltimai žmoniškumui, humanitarinės intervencijos problematika.

Taigi kalbant apie tarptautinės humanitarinės teisės taikymo specifiką, tarptautinės humanitarinės teisės normos yra taikomos dviem atvejams: (1) kilus tarptautiniam ginkluotam konfliktui (taikoma Ženevos konvencijos ir I Papildomas protokolai) ir (2) kilus netarptautiniam ginkluotam konfliktui (taikoma visų keturių Ženevos konvencijų bendras 3 straipsnis ir II Papildomas protokolas). Atkreiptinas dėmesys, kad netarptautinių (vidaus) ginkluotų konfliktų taisyklės nėra sureguliuotos pakankamai lyginant tarptautinių konfliktų atžvilgiu. Netarptautinių ginkluotų konfliktų atveju apsaugos sistemą sunku sustiprinti dėl valstybių suvereniteto principo. „Naujųjų konfliktų“ sąvoka apima skirtingus ginkluotų konfliktų tipus – „anarchiškus“ (kai ginkluotos grupuotės pasinaudoja politiniu vakuumu, siekdamos užgrobti valdžią) ir tuos, kurių tikslas yra įtvirtinti grupių identitetą (priverstinis gyventojų išvaymas iš jų teritorijų ar net jų naikinimas). Vienu ir kitu atveju, tarptautinės humanitarinės teisės reguliavimo sritis apima tiek vienus, tiek

kitus minėtus konfliktus, nes bet kuriuo atveju reikalaujama gerbti karius, kurie sudeda ginklus, ir civilius gyventojus, kurie nedalyvauja karo veiksmuose.¹²

Taigi tarptautinė humanitarinė teisė reglamentuoja tik tuos konflikto aspektus, kurie yra išimtinai humanitarinio pobūdžio. Jos nuostatos turi būti taikomos visiems 1949 m. Ženevos konvencijų ginamiems asmenims, nepaisant ginkluoto konflikto pobūdžio ir jo priežasties. Svarbiausias tarptautinės humanitarinės teisės tikslas – apsaugoti žmogaus gyvybę ir orumą, patenkinti jo poreikius susidarius ekstremalioms karo situacijoms. Žmogaus orumo apsaugos uždavinys pasidaro ypač reikšmingas, kai prievartos kaltininkas yra valstybė, todėl šiuo atveju tarptautinė humanitarinė teisė kartu yra ir tarptautinės teisės šakos, ginančios žmogaus teises nuo valstybinės valdžios kėslių, dalis. Tarptautinė humanitarinė teisė nesiekia padaryti karą negalimu, nekontroliuoja ginklavimosi proceso, tačiau, kaip ir tarptautinė teisė apskritai, ji stengiasi suteikti ginkluotam konfliktui tam tikrus rėmus, yra suinteresuota riboti dalyvaujančių konflikte šalių teises naudoti tam tikrų rūšių ginkluotę ir šaudmenis, o kai kuriais atvejais net tai draudžia. Šie draudimai atsiranda vadovaujantis humaniško sumetimais, todėl konflikte dalyvaujančios šalys turi besąlygiškai juos vykdyti.¹³

Yra glaudi sąsaja tarp tarptautinės žmogaus teisių teisės taikos metu ir tarptautinės humanitarinės teisės ginkluotų konfliktų metu. Kaip matome, jas jungia bendras tikslas apsaugoti žmogų, tik skiriasi taikymo laikas – tarptautinė humanitarinė teisė taikoma esant ginkluotam konfliktui ir jos sritis rūpintis, kad tinkamai būtų elgiama su asmenimis, pakliuvusiais į priešininko rankas, kad būtų naudojami tinkami kariavimo būdai, kad būtų laikomasi konvencijų ir kitų aktų normose nustatytų konfliktų aukų apsaugos standartų. Tuo tarpu žmogaus teisių teisė siekia užtikrinti kiekvieno asmens pilietines, politines, ekonomines, socialines ar kultūrinės teises ir laisves tiek taikos, tiek karo metu. Ši teisės šaka nereguliuoja karinių operacijų vykdymo būdų. Kaip pažymi Ž. Piktė, humanitarinės teisės ir žmogaus teisių teisės gali būti taikomos kartu, papildant vienas kitomis. Šios dvi sistemos yra artimos ir vykusiai papildo viena kitą, tačiau kartu jos yra skirtingos ir privalo likti tokios.¹⁴

¹² International Committee of the Red Cross. International humanitarian law: answers to your questions, 2002.

¹³ Čiočys P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004. P. 40.

¹⁴ Schlochauer H. J., Arbitration, in: Bernhardt R. (ed.), Encyclopedia of Public International Law, Volume II, 1992.

1.2. Humanitarinės teisės raida

Istorinės humanitarinės teisės ištakos slypi Senovės Indijos Mahabharatos epe ir Manu įstatymuose - kariams buvo draudžiama žudyti išėjusius iš rikiuotės priešus - tuos, kurie negalėjo toliau kovoti. Pabrėžtina, jog karo veiksmų metu buvo uždrausta naudoti degančias strėlės, rantytus ar užnuodytus ginklus. Babilono karalius Hamurabis, paskelbė pirmąsias karo taisyklės išstardamas šiuos žodžius: „Aš skelbiu šiuos įstatymus, idant stiprieji neengtų silpnųjų.“

Senovės Graikijoje humanizmo idėjas plėtojo stoicizmo mokykla. Stoicizmas pakeitė anksčiau plačiai vartojamą posakį „vargas nugalėtiems“ fraze „sužeisti priešai – (mūsų) broliai“. Viduramžiais, pradėjus plisti humanizmo idėjoms, bandyta švelninti karo žiaurumus, o tam itin pasitarnavo Bažnyčia ir riterystės papročiai. Naujo požiūrio pagrindas buvo meilės artimui, kaip dieviškosios meilės pavyzdžio, propagavimas. Tačiau meilė priešams nebuvo deklaruojama. Belaisvių, jei jie buvo laikomi eretikais, žudymas buvo pripažįstamas teisėtu elgesiu.

Klasikinėmis vadinamos humanitarinės teisės ištakos siejamos su viduramžiais vyravusia savarankiška teisingo karo doktrina. Ją išplėtojo scholastai, o labiausiai išgarsino XVII a. olandų protestanto Hugo Grocijaus (1583-1645), dažnai dar vadinamo „tarptautinės teisės tėvu“, darbai. Jis savo veikaluose pripažino teisę kariauti kaip bausmę. H. Grocijus teigė, kad suverenas gali ginti teisę reikalauti bausmės ne vien už fizinę žalą, padarytą jam pačiam ar jo tautos žmonėms, o ir už besaikius prigimtinių ar tautos teisių pažeidimus.¹⁵ Pasak H. Grocijaus, bausmė tarnauja visuomenės interesams. Tai kyla ne iš suverenu valdžios, o iš to, kad šalys nėra viena kitai pavaldžios. Jo traktate „Apie karo ir taikos teisę“ teigiama, kad nors karą paskelbus dėl teisingos priežasties, negalima pažeisti kariavimo taisyklių, kiek įmanoma tiek civiliams gyventojams, tiek kariaujantiems turi būti išsaugota gyvybė.¹⁶

Humanitarinės teisės pradžia yra laikoma 1864 m. Ženevos konvencija. Šioje konvencijoje buvo raštu reglamentuotos universalios taisyklės, kurios buvo skirtos apsaugoti nukentėjusius asmenis konflikto metu, taip pat įpareigojo valstybes rūpintis sužeistaisiais bei sergančiaisiais. Šias tendencijas įkūnijo ir pirmoji tarptautinių santykių istorijoje karo įstatymų ir papročių kodifikacija, įgyvendinta 1864 ir 1907 m. Hagos taikos

¹⁵ Chesterman S. Just War or Just Peace? Humanitarian intervention and international law. Oxford: Oxford University Press, 2001. P.12.

¹⁶ Čiočys P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

konferencijose. 1899 m. vykusiose konferencijose buvo priimtos keturios, o 1907 m. konferencijoje – trylika konvencijų ir viena deklaracija.¹⁷

Tarptautinę humanitarinę teisę galima būtų suskirstyti į dvi atšakas: tai Ženevos ir Hagos teisė. Ženevos teisės pagrindą sudaro karo aukų (sausumoje ar vandenyje) – kariškių ir civilių gyventojų – apsauga. Ženevos teisė gina visus asmenis, esančius *hors de combat*, t.y. nedalyvaujančius ar nebedalyvaujančius karo veiksmuose: sužeistuosius, ligonius, asmenis, patyrusius laivo sudužimą, ir karo belaisvius. Hagos teisė labiau orientuota į kovos metodų bei priemonių reglamentavimą ir yra skirta karinėms operacijoms organizuoti. Hagos teisė pirmiausia svarbi sausumos, jūrų ir oro ginkluotųjų pajėgų vadams.

Taip pat humanitarinės teisės šaka galima būtų laikyti ir mišrią teisę, kurios nuostatos susijusios tiek su karo aukų apsauga, tiek su operacinėmis sąvokomis. Mišrios teisės (Ženevos ir Hagos teisės derinys) vartojimą dažniausiai sutinkame Papildomuose protokoluose, kurie priimti 1977 m.

Taigi Ženevos teisės tikslas yra saugoti ginkluotų konfliktų aukas, t.y. ginkluotųjų pajėgų narius, kurie jau nebedalyvauja karo veiksmuose, nesvarbu, ar jie būtų sužeisti, ar nukentėję per laivo sudužimą, ar tapę karo belaisviais, o taip pat ir civilius gyventojus ir apskritai visus žmones, nedalyvaujančius ar nebedalyvaujančius karo veiksmuose.

Šių apsaugos normų pagrindą sudaro keturios 1949 m. rugpjūčio 12 d. priimtos Ženevos konvencijos, kurios šiandien yra visuotinai pripažintos. Šias konvencijas papildė bei išplėtė du Papildomi 1977 m. birželio 10 d. protokolai. I Papildomas protokolas yra susijęs su tarptautiniais ginkluotais konfliktais, o II Papildomas protokolas – su netarptautiniais ginkluotais konfliktais.

Tuo tarpu Hagos teisė nustato kovojančių šalių teises ir pareigas atliekant karines operacijas, taip pat riboja priemones, kuriomis daroma žala priešui. Šios normos išdėstytos 1899 m. priimtose ir peržiūretose Hagos konvencijose, o nuo 1977 m. ir Ženevos konvencijų Papildomuose protokoluose, taip pat įvairiose sutartyse, draudžiančiose ar reguliuojančiose ginklų naudojimą.¹⁸

Kai kurios Hagos sutartys neteko buvusios teisinės galios, tačiau normos, reguliuojančios karo veiksmų vykdymą, aktualios ir šiandien. Ginkluoto konflikto metu abi pusės siekia to paties tikslo: įgyti lemiamą pranašumą, susilpninant priešo karinį potencialą. Tačiau priešui įveikti taikomų metodų bei priemonių pasirinkimas yra ribotas: draudžiama naudoti per dideles kančias sukeliančią ar visa griaušančią jėgą, arba jėgą,

¹⁷ Čiočys P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

¹⁸ *Ibid.*

kuri neatitinka atliekamos operacijos karinių tikslų. Karo teisės normos formuluojamos atsižvelgiant į karinių veiksmų būtinybę, tačiau jos randasi iš humanitarinių paskatų, nes neišspręstos humanitarinės problemos dažnai tampa konfliktų priežastimis.¹⁹

Ilgą laiką Hagos konvencijos buvo vadinamos karo teise. Priėmus JT Chartiją, joje įvyko principinių pokyčių. Panaikinta svarbiausia jos nuostata – „teisė į karą“ (jus ad bellum). Dabar principai ir normos siekia apriboti karo nelaimės. 1996 m. JT Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinėje išvadoje „Grasinimo branduoliniais ginklais ar jų panaudojimo“ byloje sakoma, kad „kompleksas normų, kuris pirmiau vadinosi „karo įstatymai ir papročiai“, vėliau pradėtas vadinti „tarptautine humanitarine teise“. Tarptautinės humanitarinės teisės termino autoriumi laikomas šveicarų mokslininkas, buvęs Tarptautinio Raudonojo kryžiaus komiteto vadovas Žanas Piktė. Jis ne tik pirmasis pateikė tarptautinės humanitarinės teisės apibrėžimą, bet ir aprašė jos raidą ir principus.²⁰

1.3. Lietuvos Respublikos nacionalinės teisės ir tarptautinės teisės santykis

Tarptautinių sutarčių padėtis vidaus teisėje yra nevienoda skirtingose valstybėse. Monistine nacionalinės teisės sistema vadinama tokia valstybės teisės sistema, kai tarptautinės teisės normos, pavyzdžiui, sutartys, tiesiogiai taikomos valstybės viduje, pirmiausiai teismuose, ir turi viršenybę prieš nacionalinius įstatymus. Dualistinė nacionalinė teisės sistema yra tokia, kai tarptautinės teisės normos tiesiogiai netaikomos nacionalinėje teisėje, o norint jas taikyti reikia, kad įstatymų leidėjas kiekvienu konkrečiu atveju, pavyzdžiui, sudarius tarptautinę sutartį, priimtų nacionalinės teisės aktą, kuriuo remiantis būtų įgyvendinami tarptautiniai valstybės įsipareigojimai.

Šiame darbe yra itin aktualu, koks yra santykis tarp tarptautinių sutarčių ir nacionalinių įstatymų Lietuvos teisinėje sistemoje. 1991 m. buvo priimtas Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“, kuris įtvirtino bendrą monistinį požiūrį į tarptautines sutartis Lietuvos vidaus teisinėje sistemoje, t.y. kai tarptautinės sutartys tiesiogiai taikomos šios valstybės viduje. Minėto įstatymo 12 straipsnis nustatė, jog Lietuvos Respublikos ratifikuotos tarptautinės sutartys Lietuvos Respublikos teritorijoje turi įstatymo galią, o neratifikuotos tarptautinės sutartys Lietuvos teisinėje sistemoje pripažįstamos turinčios poįstatyminio teisės akto galią.

¹⁹ Tarnauti ir ginti. Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas, 2001. P. 112 – 118.
prieiga per internetą: http://www.redcross.lt/files/hagos_ir_%20Zenevos_teise.doc

²⁰ Čiočys P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

1992 m. spalio 25 d. referendumu priimtos Lietuvos Respublikos Konstitucijos²¹ 138 straipsnio 3 dalis reglamentuoja tarptautinių sutarčių vietą nacionalinėje teisėje. Tarptautines sutartis, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, o tai reiškia, kad tik ratifikuotų tarptautinių sutarčių nuostatos tiesiogiai taikomos Lietuvos teisinėje sistemoje. Bendra monistinė teorija, įtvirtinta visoms tarptautinėms sutartims, buvo pakeista labiau ribota nuostata, pagal kurią tik ratifikuotos tarptautinės sutartys yra Lietuvos teisinės sistemos sudedamoji dalis.

Nuostatos, suteikiančios sutartims įstatymo galią, neliko 1999 m. birželio 22 d. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatyme.²² Įsigaliojusios ratifikuotos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys turi savo vietą Lietuvos Respublikos teisės aktų sistemoje. Pagal Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalį tokių sutarčių normos turi viršenybę iškilus kolizijai su įstatymais ir kitais teisės aktais.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau - KT) išaiškino anksčiau minėtą Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalies nuostatą, pripažindamas visų tarptautinių sutarčių tiesioginį veikimą. Konstitucinis Teismas savo 1995 m. spalio 17 d. Nutarime dėl Įstatymo dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai taip pat pabrėžė Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, nereikalaujančių ratifikacijos, teisinę galią Lietuvos teisinėje sistemoje: „(...) įstatymo 12 straipsnio nuostata, jog įstatymo galią turi „Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys“, t.y. ir Seimo neratifikuotos tarptautinės sutartys, nepagrįstai išplečia jų juridinę galią Lietuvos Respublikos teisės šaltinių sistemoje. Šiuo požiūriu ginčijamo įstatymo 12 straipsnio nuostata, kad Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys „turi ...įstatymo galią“ prieštarauja Konstitucijos 138 straipsnio trečiajai daliai. Konstitucinis Teismas taip pat pažymi, kad po Konstitucijos įsigaliojimo sudarytų ir įsigaliojusių, bet neratifikuotų Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių teisinė galia nelieka neapibrėžta. Jos turi kiekvienam teisės aktui būdingą teisinių santykių subjektams privalomą galią. Tačiau jų juridinė galia nuo ratifikuotų sutarčių skiriasi tuo, kad jos neturi prieštarauti ne tik Konstitucijai, bet ir įstatymams“.²³

Remiantis KT nutarimu, apibendrintai galima apibrėžti neratifikuotų tarptautinių sutarčių statusą. Pabrėžtina, jog ratifikavimo nereikalaujančių įsigaliojusių Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių teisinė galia yra mažesnė negu įstatymų teisinė galia.

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

²² Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės Žinios, 1999, Nr. 60-1948

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Įstatymo dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 86-1949.

Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, nereikalaujančios ratifikacijos, bet įsigaliojusios iki tol, kai įsigaliojo Konstitucija, turi įstatymo galią. Jos tokią galią išsaugojo ir įsigaliojus Konstitucijai.

Negausi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) praktika leidžia teigti, kad LAT laikosi priešingos nei KT pozicijos, t.y. pripažįstama visų galiojančių tarptautinių sutarčių – tiek ratifikuotų, tiek nereikalaujančių ratifikacijos, viršenybė, palyginti su vidaus teise. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų teisėjų kolegija 1999 m. rugsėjo 6 d. nutartyje²⁴ konstatavo, kad 1964 m. Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso (toliau – CK) 606 straipsnis ir Lietuvos Respublikos Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 482 straipsnis įtvirtina tarptautinės teisės viršenybės, palyginti su vidaus teise, principą. Be to, ši LAT pozicija atsispindi ir teismų praktikos, taikant tarptautines privatinės teisės normas, apibendrinimo apžvalgoje, kurioje teigiama, jog remiantis Konstitucijos 135 straipsnio pirmąja dalimi bei visuotinai pripažintu tarptautinės teisės principu dėl tarptautinės teisės prioriteto nacionalinei teisei, esant tarptautinės sutarties ir vidaus teisės nuostatų kolizijai visada turi būti taikomos tarptautinės sutarties nuostatos, neatsižvelgiant į tai, ta sutartis buvo ratifikuota ar ne.

Pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią (KT 1995 m. sausio 24 d. išvada, 1995 m. spalio 17 d. nutarimas, 2002 m. balandžio 7 d. sprendimai). Ši doktrininė nuostata negali būti aiškinama kaip reiškianti esą Lietuvos Respublika gali nesilaikyti savo tarptautinių sutarčių, jeigu jos įstatymuose arba konstituciniuose įstatymuose yra nustatytas kitoks teisinis reguliavimas negu nustatytasis tarptautinėmis sutartimis. Priešingai, Konstitucijoje įtvirtintas principas, kad Lietuvos Respublika laikosi sava valia priimtų tarptautinių įsipareigojimų, gerbia visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus, suponuoja tai, kad tais atvejais, kai nacionaliniuose teisės aktuose nustatomas toks teisinis reguliavimas, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis.²⁵

1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 27 straipsnyje nustatyta, kad šalis negali remtis savo vidaus teisės nuostatomis norėdama pagrįsti sutarties nesilaikymą. Valstybė taip pat negali išvengti atsakomybės už tarptautinių sutarčių

²⁴ Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo oficiali svetainė. Prieiga per internetą: <http://www.lat.lt>.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 30-1050.

nuostatų ir kitų tarptautinės teisės normų pažeidimą motyvuodama tuo, kad jos veiksmi ar neveikimas pagal jos vidaus teisę buvo teisėti. JT Tarptautinės teisės komisija, kodifikavusi valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus normas, nustatė, kad valstybė negali pateisinti tarptautinės teisės pažeidimo savo nacionalinės teisės normomis.²⁶ Iš to darytina išvada, kad suradusi prieštaravimų tarp tarptautinės sutarties ir įstatymo (ar kito teisės akto), Lietuva vis vien privalo laikytis tarptautinių įsipareigojimų.

Taigi ratifikuotos tarptautinės sutarties ir nacionalinės teisės santykis yra apibrėžtas: ratifikuota tarptautinė sutartis turi viršenybę lyginant su nacionaline teise. Tačiau neratifikuotų tarptautinių sutarčių padėtis Lietuvos teisinėje sistemoje taip ir liko neapibrėžta. Vadovaujantis KT 1995 m. spalio 17 d. nutarimu, neratifikuotos sutartys iš esmės buvo prilygintos Vyriausybės nutarimams, todėl formaliai jų teisinė galia lyg ir būtų vienoda.

Kalbant apie Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis humanitarinės teisės srityje, V. Vadapalas ir I. Jarukaitis minėtoje studijoje pažymi, kad čia taip pat esama reikšmingų skirtumų tarp Seimo ratifikuotų ir kitų sutarčių. Lietuva prisijungė prie 1949 m. Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos be formalaus ratifikavimo akto. 1993 m. liepos 7 d. Lietuvos Vyriausybė išleido potvarkį dėl prisijungimo prie keturių Ženevos konvencijų. Tuo metu tai buvo įprastinė Lietuvos prisijungimo prie daugiašalių tarptautinių sutarčių praktika. Todėl pagal 1999 m. Tarptautinių sutarčių įstatymą Ženevos konvencijos neturėtų viršenybės prieš Lietuvos įstatymus. Vadovaujantis KT 1995 m. spalio 17 d. nutarimu, būtų galima padaryti prielaidą, kad Ženevos konvencijos turėtų “kiekvienam teisės aktui būdingą teisinių santykių subjektams privalomąją galią“. Tačiau jų juridinė galia nuo ratifikuotų sutarčių skirtųsi tuo, kad jos neturėtų prieštarauti ne tik Konstitucijai, bet ir įstatymams. Todėl 2000 m. gegužės 2 d. Seimas priėmė Ženevos konvencijų ir Papildomų protokolų ratifikavimo įstatymą.²⁷

Taigi norint išvengti šių visų prieštaravimų tiek tarp teisės aktų, tiek tarp teismų ateityje, būtų tikslinga Lietuvos Respublikos Konstitucijoje priimti specialią normą, kuri įtvirtintų tarptautinės teisės viršenybės principą, palyginti su nacionaline teise, nedarant skirtumo tarp ratifikuotų ir nereikalaujančių ratifikacijos sutarčių.

²⁶ Tarptautinės teisės komisija. Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas. UN doc. A/56/10. P. 43-46.

²⁷ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1949 metų Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos ir jų 1977 metų papildomų protokolų ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1904.

2. NACIONALINĖS INSTITUCIJOS, SUSIJUSIOS SU TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS ĮGYVENDINIMU

Vadovaujantis 1999 m. birželio 22 d. Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 3 dalimi, Lietuvos Respublikos Vyriausybė nustatyta tvarka pateikia Seimui atitinkamo įstatymo projektą arba priima atitinkamą Vyriausybės nutarimą, ar pagal kompetenciją užtikrina kito teisės akto priėmimą, jeigu Lietuvos Respublikos tarptautinei sutarčiai vykdyti reikia priimti įstatymą ar kitą teisės aktą.

Ši įstatymo nuostata įtvirtina Vyriausybės pareigą užtikrinti tarptautinės sutarties įgyvendinimą, jeigu tarptautinė sutartis negali būti įgyvendinama tiesiogiai, t.y. be nacionalinio įstatymo, nutarimo ar kt. priėmimo, arba, kai pati sutartis numato, kad turi būti priimtas specialus nacionalinės teisės aktas. Vyriausybė turi inicijuoti, kad reikalingas įstatymas būtų priimtas Seime. Taip pat Vyriausybė pati gali priimti nutarimą arba užtikrinti, kad atitinkama ministerija ar Vyriausybės įstaiga priimtų žinybinio lygio aktą. Ministras Pirmininkas taip pat pagal savo kompetenciją gali priimti potvarkius organizaciniais, personaliniais ir kitais klausimais arba priimti operatyvius sprendimus – pavedimus, įforminamus rezoliucijomis.

1994 m. gegužės 19 d. Vyriausybės įstatymo²⁸ 22 straipsnis reglamentuoja bendrąją Vyriausybės kompetenciją tarptautinės humanitarinės teisės srityje:

„22 straipsnis. Pagrindiniai Vyriausybės įgaliojimai

Vyriausybė:

1) saugo konstitucinę santvarką ir Lietuvos Respublikos teritorijos neliečiamybę, tvarko krašto reikalus, garantuoja valstybės saugumą ir viešąją tvarką;

2) vykdo įstatymus ir Seimo nutarimus dėl įstatymų bei ilgalaikių valstybinių programų įgyvendinimo, taip pat Respublikos Prezidento dekretus, įgyvendina Vyriausybės programą, kuriai pritarė Seimas, tvirtina šios programos įgyvendinimo programas ir norminių teisės aktų koncepcijas;

3) koordinuoja ministerijų ir Vyriausybės įstaigų veiklą; (<...>)“

Kai kurių Lietuvos Respublikos ministerijų ir departamentų kompetencija ir funkcijos yra susijusios su tam tikromis tarptautinės humanitarinės teisės sritimis. Sveikatos apsaugos ministerija pagal savo Nuostatus, patvirtintus 1998 m. liepos 24 d. Vyriausybės nutarimu Nr. 926, formuoja ir vykdo Lietuvos Respublikos Vyriausybės

²⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 43-772 (1998 m. balandžio 28 d. redakcija) .

politiką Lietuvos gyventojų sveikatinimo srityje (6.5 p.); steigia, reorganizuoja ir likviduoja jai pavaldžias sveikatos priežiūros bei farmacijos įmones, įstaigas ar tarnybas ir vykdo jų steigėjo funkcijas, steigia sveikatinimo veiklos sąlygų kontrolės valstybines tarnybas bei valstybines inspekcijas, vykdo jų steigėjo funkcijas (6.9 p.) ir kt.

Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas pagal Civilinės saugos įstatymo²⁹ 10 straipsnio 1 dalį yra sudėtinė civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos dalis, vadovaujanti civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos veiklai, organizuojanti ekstremalių situacijų prevenciją, koordinuojanti valstybės institucijų ir ūkio subjektų veiklą civilinės saugos srityje bei planuojanti valstybės pasirengimą civilinės saugos užduotims įgyvendinti ekstremalių situacijų atvejais taikos ir karo metu.

Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimui Lietuvoje nauja yra tai, kad nuo 2001 m. už tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimą šalyje yra atsakinga Krašto apsaugos ministerija. Teisingumo ir Užsienio reikalų ministerijoms nepalaikius vyriausybės komisijos steigimo idėjos, Vyriausybė 2001 m. gegužės 22 d. nutarimu Nr. 595³⁰ papildė Krašto apsaugos ministerijos nuostatus punktu, nustatančiu, kad „LR krašto apsaugos ministerija pagal kompetenciją nustatytą tvarka koordinuoja tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimą Lietuvoje“. Tuo vadovaujantis Krašto apsaugos ministro 2001 m. rugpjūčio 31 d. įsakymu Nr. 1139 buvo įsteigta Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo komisija (toliau tekste – THTĮ komisija), patvirtinta jos sudėtis ir darbo reglamentas. Atkreiptinas dėmesys, kad Vyriausybės 2005 m. rugsėjo 20 d. nutarimu Nr. 1035 buvo pakeistas Vyriausybės darbo reglamentas. Vadovaujantis juo, Vyriausybei teikiami teisės aktų projektai, susiję su tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimu Lietuvoje ir karybos srities standartizacija, turi būti suderinti su Krašto apsaugos ministerija.

2006 m. balandžio 20 d. krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. V-395 „Dėl krašto apsaugos ministro 2001 m. rugpjūčio 31 d. įsakymo Nr. V-1139 „Dėl tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo komisijos sudarymo ir jos darbo reglamento tvirtinimo“ pakeitimo“ buvo iš esmės pakeista THTĮ komisijos sudėties koncepcija. Ankstesnis modelis, pagal kurį THTĮ komisijos sudėtis buvo formuojama iš skirtingas institucijas atstovaujančių konkrečių asmenų, nepasitvirtino, kadangi dėl THTĮ komisijos narių užimamų pareigų dažnos kaitos buvo sudėtinga ir neracionalu krašto apsaugos ministro įsakymais kiekvieną kartą keisti jos sudėtį ir tokiu būdu užtikrinti veiklos

²⁹ Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 115-3230 (2006 m. birželio 8 d. redakcija).

³⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 23 d. nutarimo Nr. 924 "Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo" dalinio pakeitimo“ // Valstybės žinios, 2001, Nr. 44-1548.

tęstinumą. Vadovaujantis šiais argumentais institucijos buvo paprašytos nurodyti su tarptautine, humanitarine ar nacionaline teise su THTĮ komisijos veikla susijusią, ne žemesnio kaip skyriaus vedėjo lygmens pareigybę, į kurios funkcijas įeitų dalyvavimas Lietuvos nacionalinės THTĮ komisijos veikloje. Šiuo metu THTĮ komisiją sudaro pirmininkas, pirmininko pavaduotojas, sekretorius ir 19 narių, atstovaujančių krašto apsaugos sistemą, Europos teisės departamentą prie Teisingumo ministerijos, Kultūros, Sveikatos apsaugos, Šveitimo ir mokslo, Teisingumo, Užsienio reikalų, Vidaus reikalų ministerijas, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugiją, Mykolo Romerio ir Vilniaus universitetus.³¹

Daugelis valstybių, labiausiai pažengusių įgyvendinant tarptautinę humanitarinę teisę, taip pat sukūrė nacionalines komisijas, komitetus, darbo grupes ar kitokias institucijas. V. Vadapalas ir I. Jarukaitis savo studijoje kaip vieną labiausiai sėkmingų pavyzdžių mini Belgijos Tarpžinybinę humanitarinės teisės komisiją (*Commission interdepartementaire du Droit humanitaire*), kurią 1987 m. gegužės 20 d. įsteigė Belgijos Ministrų Taryba. Graikijos Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo ir skleidimo komitetas (*The Greek Committee for the Implementation and Dissemination of International Humanitarian Law*) buvo įsteigtas 2003 m. gruodžio 24 d. ministro dekretu. Nuo jo įsigaliojimo oficialią publikavimo dieną, t.y. 2004 m. sausio 16 d., Graikijos THTĮ ir skleidimo komitetas yra pastovi Užsienio reikalų ministerijos institucija, kurios tikslas skatinti tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimą ir skleidimą Graikijoje. Lenkijoje Tarptautinės Humanitarinės teisės komisija (*The Polish Commission for International Humanitarian Law Affairs*) buvo įsteigta Ministro Pirmininko reglamentu 2004 m. gegužės 20 d. Ši komisija yra patariamoji Ministro Pirmininko institucija.³²

Taigi lyginant Lietuvos Respublikos THTĮ komisijos modelį su kitomis valstybėmis, matome, kad jis skiriasi nuo vyraujančios praktikos – Lietuvos THTĮ komisija įsteigta prie Krašto apsaugos ministerijos. Tačiau šis modelis užtikrino tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje pažangą. O tai, kad THTĮ komisija yra įsteigta ne prie Vyriausybės, kompensuojama tarpinstitucine THTĮ komisijos sudėtimi, o nuo 2006 m. balandžio 20 d. ir tęstiniais jos narių mandatais.

Pagrindinis Lietuvos Respublikos THTĮ komisijos uždavinys - padėti vykdyti Krašto apsaugos ministerijos pavestą tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo koordinavimo funkciją. Kaip jau buvo minėta, Krašto apsaugos ministro 2001 m. rugpjūčio 31 d. įsakymu Nr. 1139 buvo patvirtinta komisijos darbo reglamentas. Pagal šį

³¹ Krašto apsaugos ministerijos internetinės svetainės portalas. Prieiga per internetą: www.kam.lt

³² National implementation of international humanitarian law. Biannual update on national legislation and case law January- June 2004.

darbo reglamentą, komisija, vykdydama jai pavestą pagrindinį uždavinį analizuoja tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje būklę, įskaitant Lietuvos dalyvavimą šios srities daugiašalėse tarptautinėse sutartyse ir šių sutarčių nuostatų įgyvendinimo užtikrinimą, tarptautinės humanitarinės teisės dokumentų platinimą bei jos mokymą karinėse ir civilinėse mokymo įstaigose, tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų tyrimo ir jų prevencijos klausimus. Komisija taip pat teikia pasiūlymus dėl tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo krašto apsaugos ministrui, viceministrams ir kariuomenės vadui, o per šiuos pareigūnus – krašto apsaugos sistemai nepriklausančioms institucijoms, taip pat koordinuoja tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimą krašto apsaugos sistemoje, teikdama pasiūlymus ir rekomendacijas kitų krašto apsaugos sistemos institucijų vadovams (vadams).

Komisija inicijuoja tarptautinės humanitarinės teisės normas įtvirtinančių ar įgyvenančių tarptautinių sutarčių ar susitarimų sudarymą arba Lietuvos prisijungimą prie jų, tarptautinės humanitarinės teisės nuostatas įgyvendinančių įstatymų, Vyriausybės nutarimų, krašto apsaugos ministro ir kariuomenės vado įsakymų bei kitų teisės aktų projektų rengimą arba pati rengia šiuos projektus. Taip pat skleidžia žinias apie tarptautinę humanitarinę teisę kariuomenėje bei visuomenėje, inicijuodama tarptautinės humanitarinės teisės dokumentų vertimą į lietuvių kalbą, jų rinkinių leidybą ir platinimą, taip pat šių dokumentų skelbimą Krašto apsaugos ministerijos interneto svetainėje bei tarptautinės humanitarinės teisės mokymo programų rengimą. Komisija inicijuoja arba prisideda rengiant seminarus bei konferencijas tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje klausimais, taip pat teikia krašto apsaugos sistemos institucijoms rekomendacijas dėl dalyvavimo renginiuose, skirtuose tarptautinei humanitarinei teisei, rengia arba prisideda rengiant ataskaitas apie tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimą Lietuvoje.

Įstatymų, Krašto apsaugos ministerijos nuostatų ir darbo reglamento nustatyta tvarka THTĮ komisija palaiko ryšius ir bendradarbiauja su krašto apsaugos sistemos bei kitomis valstybės institucijomis (jų padaliniais), pagal savo kompetenciją įgyvendinančiomis tarptautinę humanitarinę teisę Lietuvoje, taip pat panašios kompetencijos kitų valstybių institucijomis (jų padaliniais) bei šalies ir užsienio mokymo įstaigomis, Tarptautiniu Raudonojo Kryžiaus Komitetu, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus Draugija ir kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis, prisidedančiomis prie tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje. Įstatymų ir kitų teisės aktų bei Krašto apsaugos ministerijos darbo reglamento nustatyta tvarka ši komisija informuoja visuomenę apie tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimą Lietuvoje.

3. NACIONALINĖS TARPTAUTINĖS HUMANITARINĖS TEISĖS ĮGYVENDINIMO PRIEMONĖS

3.1. Dalyvavimas tarptautinės humanitarinės teisės sutartyse

Tarpukariu Lietuvos Respublika tapo daugelio svarbių sutarčių dėl karo įstatymų ir papročių dalyve:

- 1906 m. liepos 6 d. Ženevos konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties pagerinimo veikiančiose armijose (prisijungė 1921 m. rugsėjo 3 d.);
- 1925 m. birželio 17 d. Protokolas dėl dusinamųjų, nuodingų ir kitokių dujų, taip pat bakteriologinių karo vedimo metodų uždraudimo (pasirašė 1925 m. birželio 17 d., ratifikavo 1933 m. birželio 15 d.);
- 1929 m. liepos 27 d. Konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties pagerinimo veikiančiose armijose ir Konvencija dėl elgesio su karo belaisviais (prisijungė 1939 m. vasario 27 d.);
- 1936 m. lapkričio 6 d. Protokolas dėl povandeninio karo vedimo taisyklių, numatytų 1930 m. balandžio 22 d. Londono sutarties IV dalyje (prisijungė 1938 m. sausio 27 d.);

Dėl Raudonosios armijos okupacijos Lietuvos Respublika 1940 m. prarado nepriklausomybę, todėl nuo 1940 m. nedalyvavo pokarinėje tarptautinės humanitarinės teisės plėtroje. Lietuva atkūrė savo nepriklausomybę 1990 m. kovo 11 d. ir nuo to laiko aktyviai dalyvauja tarptautinės humanitarinės teisės sutartyse ir įgyvendina tarptautinės humanitarinės teisės normas nacionalinėje teisėje.

1996 m. gegužės 1 d. Lietuva prisijungė prie Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudo už jį. Aukščiausioji Taryba 1992 m. balandžio 9 d. priėmė nutarimą dėl prisijungimo prie šios Konvencijos. Tai reiškia, kad nebuvo formalaus Genocido konvencijos ratifikavimo akto. Šios Konvencijos tekstas buvo paskelbtas *Valstybės žiniuose* 2002 m. kovo 1 d.³³ Taip pat Konvencijos tekstas patalpintas Seimo interneto tinklapyje. Taigi ši Konvencija tinkamai ir oficialiai paskelbta Lietuvoje.

³³ Konvencija "Dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį" // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 23-855.

Atkreiptinas dėmesys, kad iki šiol ši konvencija nėra ratifikuota, todėl Seimui būtų tikslinga priimti įstatymą dėl jos ratifikavimo.

1996 m. gegužės 1 d. Lietuva prisijungė prie Konvencijos dėl senaties termino netaikymo karo nusikaltimams ir nusikaltimams žmoniškumui. Nutarimą dėl prisijungimo Aukščiausioji Taryba priėmė 1992 m. balandžio 9 d. Tai taip pat reiškia, kad nebuvo formalus šios Konvencijos ratifikavimo akto. Konvencijos tekstas buvo paskelbtas *Valstybės žiniuose* 2002 m. kovo 1 d.³⁴ Taip pat Konvencijos tekstas patalpintas Seimo interneto tinklapyje. Taigi ši konvencija taip pat tinkamai ir oficialiai paskelbta Lietuvoje. Pažymėtina, kad iki šiol ji taip pat nėra ratifikuota, todėl Seimui būtų tikslinga priimti įstatymą dėl šios konvencijos ratifikavimo.

1997 m. balandžio 10 d. Seimas įstatymu ratifikavo 1972 m. balandžio 10 d. Konvenciją dėl bakteriologinių ir toksinių ginklų kūrimo, gamybos ir saugojimo uždraudimo bei jų sunaikinimo. Konvencijos tekstas paskelbtas *Valstybės žiniuose* 1997 m. birželio 25 d.³⁵ Taip pat šios konvencijos tekstas patalpintas Seimo interneto tinklapyje.

1998 m. vasario 24 d. įstatymu buvo ratifikuota 1993 metų Konvencija dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo. Konvencijos tekstas paskelbtas *Valstybės žiniuose* 1998 m. balandžio 15 d.³⁶ Taip pat Konvencijos tekstas patalpintas Seimo interneto tinklapyje.

1997 m. balandžio 3 d. Lietuva tapo keturių 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų dalyve: (I) Konvencija dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo³⁷, (II) Konvencija dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūroje padėties pagerinimo,³⁸ (III) Konvencija dėl elgesio su karo belaisviais³⁹, (IV) Konvencija dėl civilių apsaugos karo metu⁴⁰. Pakeldamas šių konvencijų teisinę galią 2000 m. gegužės 2 d. Seimas įstatymu ratifikavo šias konvencijas⁴¹. Tuo pačiu įstatymu buvo ratifikuoti ir:

³⁴ Konvencija "Dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui" // *Valstybės žinios*, 2002, Nr.23-856.

³⁵ 1972 metų konvencija „Dėl bakteriologinių ir toksinių ginklų kūrimo, gamybos ir saugojimo uždraudimo bei jų sunaikinimo konvencija“ // *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 59-1370.

³⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl konvencijos dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo ratifikavimo“ // *Valstybės žinios*, 1998, Nr. 35-932.

³⁷ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo" // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1905.

³⁸ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo" // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1906.

³⁹ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl elgesio su karo belaisviais" // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1907.

⁴⁰ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl civilių apsaugos karo metu" // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1908.

⁴¹ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl civilių apsaugos karo metu" // *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 63-1904.

- 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I Papildomas protokolas), sudarytas 1977 m. birželio 8 d.,⁴²
- 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų Papildomas protokolas dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II Papildomas protokolas), sudarytas 1977 m. birželio 8 d.⁴³

Keturių Ženevos konvencijų ir jų Papildomų protokolų tekstai yra patalpinti Seimo interneto tinklapyje.

1998 m. kovo 26 d. įstatymu⁴⁴ buvo ratifikuota 1980 metų Konvencija dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo ir jos Papildomi protokolai:

- I protokolas dėl neaptinkamų dalelių;
- II papildytas protokolas dėl minų, minų-spąstų ir kitų įtaisų naudojimo uždraudimo arba apribojimo;
- III protokolas dėl padegamųjų ginklų naudojimo apribojimo ir uždraudimo;
- IV protokolas dėl apakinančių lazerinių ginklų;

Šios konvencijos ir jos Papildomų protokolų tekstai yra patalpinti Seimo interneto tinklapyje.⁴⁵

1998 m. kovo 17 d. įstatymu⁴⁶ buvo ratifikuota 1954 metų Hagos Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Konvencija ir jos Protokolas. Abu tekstai paskelbti *Valstybės žiniuose*⁴⁷ ir patalpinti Seimo interneto tinklapyje. 1954 metų Hagos Konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu 1999 m. antrasis Protokolas buvo

⁴² 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolas "Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas)" // Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1909.

⁴³ 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolas "Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas)" // Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1910.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų 1980 metų konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo ir šios konvencijos papildomų protokolų ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 83-2311.

⁴⁵ Jungtinių Tautų 1980 metų konvencija "Dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo" // Valstybės žinios, 1998, Nr. 83-2312.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1954 metų UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos ir jos Protokolo ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 102-2804.

⁴⁷ UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija ir jos protokolas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 102-2806.

ratifikuotas 2001 m. lapkričio 13 d.⁴⁸ Jo tekstas paskelbtas *Valstybės žiniuose* ir patalpintas Seimo interneto tinklapyje.⁴⁹

2002 m. kovo 7 d. buvo ratifikuota 1976 metų Konvencija dėl aplinkos keitimo būdų naudojimo karo ar bet kokiems priešiškiems tikslams uždraudimo.⁵⁰ Jos tekstas paskelbtas *Valstybės žiniuose* ir patalpintas Seimo interneto tinklapyje.⁵¹

1989 metų Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija buvo ratifikuota 1995 m. liepos 3 d. įstatymu.⁵² Jos tekstas paskelbtas *Valstybės žiniuose* ir patalpintas Seimo interneto tinklapyje.⁵³ 2000 m. fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose buvo ratifikuotas 2002 m. lapkričio 12 d.⁵⁴ Šio protokolo esmė – iki 18 metų padidinti minimalų leistiną vaikų dalyvavimo karo veiksmuose ir jų priverstinio ėmimo į ginkluotąsias pajėgas amžių. Protokolo tekstas nebuvo paskelbtas *Valstybės žiniuose* ir patalpintas Seimo interneto tinklapyje.

Pirmoji regione 2003 m. kovo 25 d. Lietuva ratifikavo Konvenciją dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo (Otavos konvencija).⁵⁵ Vadovaudamasi konvencijos nuostatomis Lietuvos kariuomenė 2004 m. birželio 7 d. sunaikino paskutines draudžiamas priešpėstinių minų atsargas ir tapo pirmąja regione valstybe be priešpėstinių minų. Ratifikuodamos Otavos konvenciją Lietuvos pavyzdžiu jau pasekė Baltarusija ir Estija. Konvencijos tekstas buvo paskelbtas *Valstybės žiniuose* ir patalpintas Seimo interneto tinklapyje.⁵⁶

Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas buvo ratifikuotas 2003 m. balandžio 1 d.⁵⁷ Šiuo Statutu įsteigiamas Tarptautinis baudžiamasis teismas, kuris yra nuolatinė institucija, įgaliota vykdyti savo jurisdikciją asmenims už sunkius, tarptautinę bendriją verčiančius susirūpinti nusikaltimus, ir papildanti nacionalinę baudžiamąją

⁴⁸ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1954 metų Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu 1999 metų Antrojo protokolo ratifikavimo“ // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-462.

⁴⁹ 1954 metų Hagos konvencijos "Dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu" Antrasis protokolas // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 13-478.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Konvencijos dėl aplinkos keitimo būdų naudojimo karo ar bet kokiems priešiškiems tikslams uždraudimo ratifikavimo“ // *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 40-1460.

⁵¹ Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymo pakeitimo įstatymas // *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 47-1468.

⁵² Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501.

⁵³ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // *Valstybės žinios*, 1995, Nr.60-1501.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1989 metų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2000 metų fakultatyvinio protokolo dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose ratifikavimo“ // *Valstybės žinios*, 2002, Nr.126-5727.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl konvencijos dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo ratifikavimo“ // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 49-2152.

⁵⁶ Konvencija dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 49-2160.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto ratifikavimo“ // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 49-2156.

jurisdikciją. Romos statuto tekstas buvo paskelbtas *Valstybės žiniuose* ir patalpintas Seimo interneto tinklapyje.⁵⁸

Jungtinių Tautų 1980 metų Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų 1 straipsnio pakeitimo tarptautinė sutartis buvo ratifikuota 2003 m. vasario 25 d.⁵⁹ Konvencijos 1 str. pakeitimu buvo praplėsta Konvencijos taikymo sfera. Ši Konvencija bei jos protokolai bus papildomai taikomi tomis aplinkybėmis, kurios numatytos bendrame visoms 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijoms 3 straipsnyje „Netarptautiniai konfliktai“. Tokiu būdu Konvencijos veikimas praplėstas apimant netarptautinius ginkluotus konfliktus, kurie vyksta valstybių dalyvių teritorijoje.

Lietuva buvo antroji valstybė, ratifikavusi 2003 m. lapkričio 28 d. Ženevoje pasirašytą 1980 metų Jungtinių Tautų konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo Protokolą dėl likusių nuo karo sprogmenų (V protokolas).⁶⁰ Protokolo tekstas buvo paskelbtas *Valstybės žiniuose* ir patalpintas Seimo interneto tinklapyje.⁶¹

Taigi šiuo metu Lietuva yra visų pagrindinių tarptautinės humanitarinės teisės sutarčių šalis. Nuo 1999 m. Lietuva prisijungė ir ratifikavo 7 tarptautinės humanitarinės teisės sutartis, kai kurias iš jų aptarsime detaliau.

3.1.1. Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos konflikto metu 1999 m. Antrojo protokolo ratifikavimas

Nuostatos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu yra įtvirtintos Ženevos konvencijų I Papildomo protokolo 53 ir II Papildomo protokolo 16 straipsniuose. Kaip buvo minėta, 1998 m. kovo 17 d. įstatymu buvo ratifikuota 1954 m. Hagos Kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Konvencija ir jos Protokolas. 1954 m.

⁵⁸ Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 49-2165.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų 1980 metų Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo 1 straipsnio pakeitimo ratifikavimo“ // *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 28-1123.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų 1980 metų konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo Protokolo dėl likusių nuo karo sprogmenų ratifikavimo“ // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 122-4458.

⁶¹ Jungtinių tautų 1980 metų konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo protokolas dėl likusių nuo karo sprogmenų (V protokolas) // *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 122-4461.

Pagal minėtą Konvenciją Lietuvos Respublika yra įsipareigojusi pagarbiai elgtis su Lietuvos teritorijoje ir kitų Konvencijos dalyvių teritorijose esančiomis kultūros vertybėmis: nenaudoti tų vertybių, jų aplinkos arba vertybėms saugoti skirtų prietaisų kitiems tikslams, jeigu dėl to ginkluoto konflikto atveju tos vertybės galėtų būti sunaikintos arba apgadintos, taip pat nesiimti prieš tas vertybes jokių piktavališkų veiksmų. Šiuos įsipareigojimus Lietuvai galima atsisakyti vykdyti tik tada, kai tai yra neišvengiama dėl susidariusios karinės padėties. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ši konvencija neapibrėžė „neišvengiamumo dėl susidariusios karinės padėties“. Ratifikuojant 1954 metų Hagos konvenciją dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu ir jos Pirmąjį protokolą, buvo visuotinai pripažįstama, jog ginkluoto konflikto metu gali būti puolami ištisi miestai.

Šis trūkumas tapo ypač akivaizdus 1977 m., kai buvo priimti du 1949 m. Ženevos konvencijų Papildomi protokolai. I Papildomo protokolo 48 ir 52 straipsniai įtvirtino taisyklę, kad tik kariniai objektai gali būti puolami, o civiliniai objektai neturi tapti puolimų ar represalijų objektais, taip pat uždraudė vykdyti kokius nors karo veiksmus, nukreiptus prieš istorinius paminklus, meno kūrinius ir bažnyčias, kurie yra kultūrinis ir dvasinis tautų palikimas, naudoti tokius objektus kariniams tikslams ir paversti tokius objektus represalijų objektais.

Atsižvelgiant į tai, iškilo būtinybė atnaujinti Hagos konvencijos nuostatas, labiau sustiprinant kultūros vertybių apsaugą. Todėl Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (UNESCO) ėmėsi iniciatyvos rengti Antrąjį protokolą, kuris buvo priimtas 1999 m. kovo 26 d. Taigi 1999 m. Antrasis protokolas, atsižvelgdamas į tarptautinės humanitarinės teisės raidą, atnaujina ir papildo 1954 m. Hagos konvenciją dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu.

Hagos Konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu 1999 m. Antrąjį protokolą, įtvirtinantį pažangiausias tarptautinės humanitarinės teisės normas kultūros vertybių apsaugos srityje, Lietuvos Respublika ratifikavo 2001 m. lapkričio 13 d.

Antrasis protokolas buvo nesunkiai inkorporuotas į Lietuvos Respublikos teisinę sistemą, nes pagal Baudžiamąjį kodeksą (toliau – BK) yra numatyta atsakomybė už kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu normų pažeidimus. BK 106 straipsnis (Saugomų objektų naikinimas ar nacionalinių vertybių grobstymas) teigia, kad tas, kas davė karo būtinumu nepateisinamą įsakymą naikinti arba naikino tarptautinių sutarčių ar valstybės vidaus teisės aktų saugomus istorinius paminklus, kultūros, meno, švietimo, auklėjimo, mokslo ar religijos objektus, grobstė nacionalines vertybes okupuotoje ar aneksuotoje teritorijoje ir padarė didelės žalos, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki

dvylikos metų. Antrojo protokolo nuostatos, tapusios sudėtine šalies teisinės sistemos dalimi, tik sukonkretino minėtos BK normos turinį.

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Seimas, dar iki Hagos konvencijos ratifikavimo priėmė keletą teisės aktų, reglamentuojančių kultūros objektų apsaugą. Tai Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas⁶² bei Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas⁶³. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme⁶⁴ vienas iš 6 nacionalinių saugumo objektų buvo ir įstatymo naujojoje redakcijoje yra nurodyta aplinka ir kultūros paveldas.

2001 m. THTĮ komisijoje buvo pradėta svarstyti Ginkluotųjų pajėgų patarėjų (pagal Ženevos konvencijų I Papildomą protokolą ir 1954 m. Hagos konvenciją dėl Kultūros vertybių apsaugos) paskyrimo Lietuvos Kariuomenėje klausimas. 2006 m. birželio 8 d. krašto apsaugos ministras, atsižvelgdamas į THTĮ komisijos rekomendaciją, įsakymu Nr. V-593 patvirtino ginkluotųjų pajėgų teisės patarėjų koncepciją. Taip buvo įgyvendintas 1949 m. Ženevos konvencijų I Papildomo protokolo dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos 82 straipsnis.

Taip pat Lietuvos Kariuomenėje įsteigtas Kultūros vertybių apsaugos specialisto etatas. 2005 m. spalio 26 d. Paryžiuje vykusio pirmojo šalių, prisijungusių prie Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu Antrojo protokolo, susitikimo metu dvejų metų kadencijai į UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu komitetą išrinkta Lietuva, kuriai atstovavo kariuomenės vyriausioji specialistė kultūros vertybių apsaugai Auksė Ūsienė.⁶⁵

Vienas esminių šios konvencijos ir jos Antrojo protokolo principų yra šalių įsipareigojimas taikos metu pasirengti, kad būtų užtikrinta kultūros vertybių apsauga nuo galimų ginkluoto konflikto padarinių. Kadangi Lietuvos Respublikoje nebuvo priimta teisės aktų, reglamentuojančių specialiųjų tarnybų veiksmus saugant kultūros paveldą ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais, 2006 m. balandžio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. X-557 buvo patvirtinta Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programa (toliau - Programa).⁶⁶

⁶² Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 3-37.

⁶³ Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 14-352.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 2-16 (2006 m. spalio 12 d. redakcija).

⁶⁵ Krašto apsaugos ministerijos internetinės svetainės portalas. Prieiga per internetą: www.kam.lt.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos patvirtinimo“ Valstybės žinios, 2006, Nr. 44, Nr. 1587.

Programos tikslas - išsaugoti nacionalinės reikšmės šalies kultūros paveldą ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais. Programos priemonių įgyvendinimas užtikrins minėtos konvencijos ir Antrojo protokolo nuostatų įgyvendinimą ir geresnę kultūros paveldo apsaugą Lietuvos Respublikos teritorijoje. 2006 m. rugsėjo 5 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 845⁶⁷ buvo patvirtintas Kultūros paveldo apsaugos ginkluotųjų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos įgyvendinimo priemonių planas.

3.1.2. JT 1980 m. Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi perdėtai žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo 1 straipsnio pakeitimo ir V-ojo protokolo ratifikavimas

1998 m. kovo 26 d. įstatymu buvo ratifikuota 1980 metų Konvencija dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo ir jos Papildomi protokolai. Konvencija pagrįsta tarptautinės teisės principu, kad ginkluoto konflikto metu šalių teisė pasirinkti kariavimo būdus ir priemones nėra neribota, bei principu, draudžiančiu ginkluotame konflikte naudoti ginklus, šaudmenis bei medžiagas ir kariavimo būdus, kurie dėl savo pobūdžio perdėtai žaloja ar sukelia nereikalingų kančių. Pasirašiusi šią konvenciją, Lietuva padidino savo indėlį užtikrinant saugumą.

2001 m. Ženevoje buvo patvirtintas šios konvencijos 1 str. pakeitimas. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos įsipareigojimus įgyvendinti tarptautinę humanitarinę teisę nacionalinėje teisės sistemoje ir patvirtinant, kad reikia tęsti ginkluotiems konfliktams taikomų tarptautinės teisės normų kodifikavimą ir tolesnę jų plėtrą, Lietuvos Respublikos Seimas 2003 m. vasario 25 d. ratifikavo Jungtinių Tautų 1980 metų Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų 1 straipsnio pakeitimo tarptautinę sutartį.⁶⁸ Konvencijos 1 str. pakeitimu buvo praplėsta konvencijos taikymo sfera. Ši konvencija bei jos protokolai bus papildomai taikomi tomis aplinkybėmis, kurios numatytos bendrame visoms 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijoms 3 straipsnyje „Netarptautiniai konfliktai“. Tokiu

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 95, Nr. 3732.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų 1980 metų Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo 1 straipsnio pakeitimo ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1123.

būdu konvencijos veikimas praplėstas apimant netarptautinius ginkluotus konfliktus, kurie vyksta valstybių dalyvių teritorijoje. Lietuva, ratifikavusi 1 str. pakeitimą, įsipareigojo esant netarptautiniam ginkluotam konfliktui, taikyti šios konvencijos ir jos protokolų draudimus bei apribojimus.⁶⁹

2003 m. lapkričio 28 d. Ženevoje vykusiame 6-ajame Konvencijos valstybių narių susitikime buvo patvirtintas V-asis Protokolas. Kaip minėta anksčiau, V-sis protokolas, papildantis Jungtinių Tautų 1980 metų Konvenciją dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo, Lietuvos Respublikos Seime buvo ratifikuotas 2004 m. birželio 29 d.

Šis Protokolas svarbus tuo, kad jo tikslas yra užkirsti kelią likusių nuo karo sprogmenų keliamai rizikai pasibaigus kariniams konfliktams. Protokolas įpareigoja valstybes nares imtis visų priemonių, kad likę nuo karo sprogmenys, esantys valstybių narių teritorijose, būtų iširti, įvertinta jų keliamą riziką bei pašalinimo, išvežimo arba sunaikinimo galimybės ir jų įgyvendinimas. V-asis protokolas taip pat įpareigoja valstybes nares, kurios nekontroliuoja savo naudotų sprogmenų paveiktos teritorijos, tam tikru nustatytu būdu informuoti kitą valstybę apie panaudotų sprogmenų buvimą ir teikti jai paramą, palengvinančią šių sprogmenų pašalinimą, išvežimą ar sunaikinimą.

2005 m. lapkričio 9-11 d. Lietuva surengė tarptautinį seminarą „Nuo karo likę sprogmenys“, kuriame buvo aptarti V-ojo protokolo įsigaliojimo ir įgyvendinimo klausimai. Pažymėtina yra tai, kad Lietuva yra viena pirmųjų valstybių, ratifikavusių V-ąjį protokolą dėl nuo karo likusių sprogmenų.

2006 m. balandžio 20 d. THTĮ komisijos posėdžio metu, buvo pristatyta galima V-ojo protokolo dėl likusių nuo karo sprogmenų įgyvendinimo koncepcija. Buvo siūloma Vyriausybės nutarimu sudaryti darbo grupę dėl 1980 m. V-ojo protokolo dėl nuo karo likusių sprogmenų įgyvendinimo priemonių plano parengimo, didžiausią dėmesį skiriant sprogmenimis užterštoms teritorijoms, įskaitant Kauno fortus. Darbo grupės darbą siūloma organizuoti pogrupiais: užterštų teritorijų, įskaitant Kauno fortus, problemos sprendimas (dirba atstovai iš Kauno savivaldybės, Kauno apskrities viršininko administracijos, Aplinkos, Kultūros, Vidaus reikalų ministerijos ir KAS), ginkluotės įsigijimas (dirba atstovai iš KAS) ir atakavimo taisyklės (angl. *targeting procedures*) (dirba atstovai iš KAS). Susitarta iš karto po darbo grupės patvirtinimo organizuoti pirmąjį susitikimą ir jo metu išrinkti darbo grupės (siūlomas atstovas iš Užsienio reikalų ministerijos) ir jos pogrupių vadovus.

⁶⁹ Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo 1 straipsnio pakeitimo ratifikavimo projekto“ aiškinamasis raštas // Nr. IXP-2121, 2002 m. lapkričio 25 d.

Posėdžio metu nutarta rekomenduoti Krašto apsaugos ministerijai inicijuoti darbo grupės sudarymą, įtraukiant į ją atstovus iš Kauno miesto savivaldybės, Kauno apskrities viršininko administracijos, Aplinkos, Kultūros, Vidaus reikalų, Užsienio reikalų ministerijų ir Krašto apsaugos sistemos, kuri parengtų 1980 m. Konvencijos dėl tam tikrų ginklų V-ojo protokolo dėl likusių nuo karo sprogmenų įgyvendinimo priemonių Lietuvoje plano projektą.

Krašto apsaugos ministerijos iniciatyva 2006 m. birželio 20 d. Lietuvos Respublikos Ministras Pirmininkas potvarkiu Nr. 140 sudarė tarpžinybinę darbo grupę pasiūlymams, susijusiems su Lietuvoje likusių nuo karo sprogmenų problemos sprendimu, parengti. 2006 m. rugpjūčio 18 d. Krašto apsaugos ministerijoje įvyko pirmas šios darbo grupės posėdis.

3.1.3. 1997 m. Konvencijos dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo ratifikavimas

Parama tarptautinės bendruomenės pastangoms kovoje su priešpėstinių minų ir nuo karo likusių sprogmenų grėsme yra vienas iš svarbiausių Europos Sąjungos politinių prioritetų, prie kurio įgyvendinimo prisideda ir Lietuva.

Lietuva pirmoji regione 2003 m. kovo 25 d. ratifikavo Konvenciją dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo (toliau - Otavos konvencija). Nuo Otavos konvencijos ratifikavimo, Lietuva konkrečiais darbais prisideda prie jos tikslų įgyvendinimo.

2004 m. birželio 7 d. sunaikintos paskutinės Lietuvos turimos priešpėstinės minos, Lietuva tapo pirmąja regione valstybe be priešpėstinių minų. 2004 m. birželio 8–9 d. Vilniuje surengtas vienas iš šešių Nairobio viršūnių susitikimui dėl pasaulio be minų pasirengti skirtų renginių – Šiaurės ir Rytų Europos valstybių regioninis seminaras dėl priešpėstinių minų. Lietuva 2004 m. rugsėjo mėnesį pirmą kartą tapo minų veiksmo donore – skyrė 30000 litų minų naikinimo projektui Baltarusijoje įgyvendinti ir gruodį buvo priimta į pagrindinių minų veiksmo donorų grupę Niujorke.⁷⁰

Svarbu paminėti, jog Lietuva, įgyvendindama tarptautinius įsipareigojimus, paskatino naują Otavos konvencijos raidą regione ir subrandino procesą, kuris yra reikalingas universaliam Konvencijos tikslų taikymui.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl LR Vyriausybės 2004 m. veiklos ataskaitos pateikimo LR Seimui“ // Valstybės žinios, 2005, Nr. 44-1412.

Krašto apsaugos ministerija atkreipia dėmesį į tai, jog Lietuva nuosekliai rėmė tarptautinės bendrijos pastangas uždrausti priešpėstines minas, tuomet, kai prisijungė prie įvairių tarptautinių dokumentų, kurie ragina įgyvendinti ir ratifikuoti Otavos konvenciją: 1996 m. lapkričio mėn. JTO GA rezoliucija dėl “PPM uždraudimo konvencijos”, 1997 m. vasario 4 d. JTO GA rezoliucija “Dėl pagalbos teikimo sunaikinant minas”, 1997 m. rugsėjo mėn. 24 d. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos rekomendacija 1343 “Dėl PPM ir jų humanitarinių padarinių”, 1997 m. spalio 22 d. JTO GA rezoliucija “Dėl Konvencijos dėl priešpėstinių minų naudojimo, saugojimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo bei jų sunaikinimo”, 1998 m. vasario 19 d. JTO GA rezoliucija “Dėl pagalbos teikimo sunaikinant minas”, 1998 m. gruodžio 8 d. JTO GA rezoliucija “Priešpėstinių minų konvencija”, 1999 m. gruodžio 1 d. JTO GA rezoliuciją “Konvencijos dėl priešpėstinių minų naudojimo, saugojimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo bei jų sunaikinimo įgyvendinimas”, 2000 m. lapkričio 20 d. JTO GA rezoliucija “Konvencijos dėl priešpėstinių minų naudojimo, saugojimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo bei jų sunaikinimo įgyvendinimas”.

Faktas, jog Lietuvos Respublika ratifikavo Otavos konvenciją, liudija apie norą prisidėti prie naujų humanitarinės teisės normų kūrimo bei jų įgyvendinimo. Pabrėžtina, jog Lietuva privalo nenaudoti priešpėstinių minų, jų nepirkti ir negaminti, siekiant laikytis Otavos konvencijos. Itin svarbu paminėti, jog Lietuva, ratifikavusi šią Konvenciją, privalėjo per nustatytą laikotarpį sunaikinti turimas priešpėstines minas, kas ir buvo padaryta 2004 m. birželio 7 d.

Taigi dabar Lietuva – teritorija be priešpėstinių minų, o priešpėstinių minų tranzitas bus leidžiamas tik sunaikinimo tikslais. Lietuvos išminuotojai rengiami galimoms išminavimo misijoms taikos sustiprinimo operacijose, o kariai nedalyvaus jungtinėse karinėse operacijose, kuriose bus naudojamos draudžiamos priešpėstinės minos.⁷¹

3.1.4. Papildomo Vaiko teisių konvencijos protokolo dėl vaikų įtraukimo į ginkluotus konfliktus ratifikavimas

Tarptautinė bendrija XX a. pradžioje susirūpino dėl vaikų įtraukimo į ginkluotus konfliktus. Vaikai įtraukiami ir tampa ginkluotų konfliktų dalyviais arba savo noru, arba per prievartą. Užkirsti kelią tokiems veiksniams yra ypač svarbu, nes ginkluotų konfliktų

⁷¹Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos oficiali svetainė. Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt>

pasekmės būsimoms kartoms gali būti priežastimi konfliktams tęstis ar jiems iš naujo atsirasti.

Europos Sąjungos gairėse dėl vaikų ir ginkluotų konfliktų minima, kad vien tik per pastarąjį dešimtmetį ginkluoti konfliktai pasiglemžė daugiau nei dviejų milijonų vaikų gyvybes ir fiziškai sužalojo dar šešis milijonus. Dėl konfliktų vaikai netenka tėvų ir globėjų, taip pat negali naudotis pagrindinėmis socialinėmis paslaugomis, sveikatos apsauga ir švietimu. Apskaičiuota, kad bet kuriuo metu mažiausiai 300 000 vaikų karių dalyvauja konfliktuose.⁷²

Tarptautinės bendrijos siekimą sustiprinti nepilnamečių apsaugą karinių konfliktų metu atspindi pagrindiniai teisės aktai: 1949 m. IV- oji Ženevos konvencija, 1977 m. Papildomi Protokolai, 1989 m. Vaiko teisių konvencija, Tarptautinio Baudžiamojo Teismo statutas, 2000 m. Papildomas Vaiko teisių konvencijos protokolas dėl vaikų įtraukimo į ginkluotus konfliktus.

Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo komisija 2002 m. inicijavo prisijungimą prie 1989 metų Vaiko teisių konvencijos 2000 m. fakultatyvinio protokolo dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. Kaip jau buvo minėta anksčiau, šis dokumentas Lietuvos Respublikos Seimo buvo ratifikuotas 2002 m. lapkričio 12 d. Jo nuostatos Lietuvoje įsigaliojo nuo 2003 m. kovo 20 dienos.

Vadovaujantis Protokolo 2 straipsniu, Valstybės Šalys užtikrina, kad jaunesni kaip 18 metų asmenys nebūtų priverstinai imami į tarnybą jų ginkluotosiose pajėgose. Taigi šis Protokolas svarbus tuo, kad jis padidina amžiaus ribą iki 18 metų, taip pat išplečia vaikų dalyvavimo karo veiksmuose ar šaukimo į karo tarnybą taikymą ir valstybės ginkluotosioms pajėgoms nepriklausančioms ginkluotoms grupėms.

Lietuvos Respublikos Seimas Protokolo ratifikavimo įstatymo 2 straipsnyje nustatė, kad pagal Lietuvos Respublikos įstatymus į tikrąją karo tarnybą savo noru gali būti priimti ne jaunesni kaip 18 metų Lietuvos Respublikos piliečiai, o prievolę atlikti privalomąją karo tarnybą turi ne jaunesni kaip 19 metų Lietuvos Respublikos piliečiai. Priverstinis vaikų iki 18 metų ėmimas į karo tarnybą valstybės ginkluotosiose pajėgose pagal Lietuvos Respublikos įstatymus užtraukia atsakomybę.⁷³

Privalomosios karo prievolės atlikimą Lietuvoje reglamentuoja Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymas⁷⁴. Pagal šio įstatymo 4 straipsnį, karo prievolinkas

⁷² European Union Guidelines on Children and Armed Conflict // Europos Komisijos oficiali svetainė. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/comm/external_relations/human_rights/child/caafguidelines.pdf

⁷³ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1989 metų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2000 metų fakultatyvinio protokolo dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose ratifikavimo“ // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 126-5727.

⁷⁴ Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 106-2427.

- karo prievolę turintis Lietuvos Respublikos pilietis nuo 16 metų, iki šauktinio amžiaus jaunuolis - karo prievolinkas (vyras) nuo 16 iki 19 metų.

Lietuvos Respublikos piliečiai (vyrai), kai jiems sukanka 16 metų, įrašomi į karinę įskaitą vietinėse teritorinėse karinėse įstaigose, jiems išduodami nustatytojo pavyzdžio šauktinio liudijimai. Pagal šio įstatymo 17 straipsnį, į privalomąją pradinę karo tarnybą gali būti pašaukti Lietuvos Respublikos piliečiai nuo 19 iki 26 metų. Piliečiai, parašę prašymą savivaldybės atrankos komisijai arba regioniniam karo prievolės centrui, tarnybą gali pradėti ir būdami 18 metų.

Protokolo 4 straipsnis numato, kad valstybės ginkluotosioms pajėgoms nepriklausančios ginkluotos grupės jokiais aplinkybėmis neturi imti į karo tarnybą jaunesnių kaip 18 metų asmenų arba naudoti jų karo veiksmuose. Valstybės Šalys turi imtis visų galimų priemonių, kad užkirstų kelią tokiam asmenų ėmimui į karo tarnybą ir jų panaudojimui karo veiksmuose. Lietuvos Respublikos Seimas, įgyvendindamas Protokolo 4 straipsnį, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnyje (Civilių ar karo belaisvių prievartinis panaudojimas prieš ginkluotuosiose pajėgose) straipsnyje nustatė baudžiamąją atsakomybę už vaikų ėmimą į karo tarnybą ir panaudojimą karo operacijoje.

Pagal šio straipsnio 1 dalį, tas, kas karo, ginkluoto tarptautinio konflikto, okupacijos ar aneksijos metu pažeisdamas tarptautinę humanitarinę teisę vertė civilius ar karo belaisvius tarnauti jų prieš ginkluotuosiose pajėgose, naudojo juos kaip gyvąjį skydą karo operacijoje, ėmė ar verbavo vaikus iki aštuoniolikos metų į ginkluotąsias pajėgas arba panaudojo juos karo operacijoje, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų. Pagal šio straipsnio 2 dalį, tas, kas ėmė arba verbavo vaikus iki aštuoniolikos metų į karo tarnybą valstybės ginkluotosioms pajėgoms nepriklausančiose ginkluotose grupėse arba panaudojo juos karo operacijoje, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dvylikos metų.

Pabrėžtina, jog BK 105 straipsnio nuostatos turi grįžtamąją galią (BK 3 straipsnio 3 dalis), ir joms netaikoma senatis (BK 95 straipsnio 5 dalies 7 punktas).

1998 m. spalio 22 dieną Seimas priėmė Karo policijos įstatymą.⁷⁵ Šio įstatymo 12 straipsnio 2 dalis teigia, kad karo policininkais gali būti skiriami ne jaunesni kaip 21 metų profesinės karo tarnybos kariai, kurie pagal išsilavinimą, asmenines savybes, dalykinį ir fizinį pasirengimą bei sveikatos būklę tinka šiai tarnybai. Šaulių sąjungos įstatymo, priimto 1997 m. liepos 2 dieną⁷⁶, 2 straipsnio 12 dalis nustato, kad rikiuotės šauliai - nuo 18 iki 45 metų įrašyti į aktyviojo rezervo atsargos karių įskaitą šauliai, pagal sveikatos

⁷⁵ Lietuvos Respublikos karo policijos įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 98-2713.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 69-1736.

būklę ir fizinį pasirengimą tinkantys karo tarnybai ir Krašto apsaugos savanorių pajėgose nesantys kariai savanoriai. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo⁷⁷ 29 straipsnis nustato, kad Kariais savanoriais į Savanorių pajėgas savanoriškumo ir atrankos principais gali būti priimti ne jaunesni kaip 18 metų Lietuvos Respublikos piliečiai, kurie pagal išsilavinimą, fizinį pasirengimą, sveikatos būklę bei moralines savybes atitinka nustatytus rikiuotės kario reikalavimus.

Taigi Lietuvos Respublika yra ratifikavusi visus pagrindinius tarptautinius dokumentus, kurie reglamentuoja vaikų apsaugą ginkluotų konfliktų metu. Įvertinus ratifikuotų tarptautinių dokumentų įgyvendinimą, galime daryti išvadą, kad Lietuvos Respublikoje asmenys iki aštuoniolikos metų negali būti pašaukti nei į privalomą karo tarnybą, nei priimti savanoriškai tarnauti ir tokiu būdu negali dalyvauti ginkluotame konflikte kaip kombatantai.

Atkreiptinas dėmesys, kad galiojančiuose teisės aktuose, nei ruošiamuose projektuose nėra nuostatų, reglamentuojančių saugumo ir sanitarinių zonų, skirtų vaikų apsaugai, sukūrimą (IV Ženevos Konvencijos 14 str. 1 dalis), našlaičių padėtį (IV Ženevos Konvencijos 24 straipsnio 1 dalis) ir kt. Tai pažymi ir V. Vadapalas ir I. Jarukaitis savo studijoje. Galbūt būtų tikslinga sudaryti darbo grupę, kuri būtų atsakinga už tarptautinių įsipareigojimų šioje srityje analizavimą ir atitinkamų teisės aktų projektų parengimą.

3.2. Atsakomybė už sunkius Ženevos konvencijų ir jų Papildomų protokolų pažeidimus

3.2.1. Veiksmai, sudarantys sunkius pažeidimus pagal Ženevos konvencijas ir Papildomus protokolus

Baudimas už sunkius Ženevos konvencijų ir Pirmojo papildomo protokolo pažeidimus yra vienas svarbiausių tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo elementų. Lietuva, esanti šių tarptautinių sutarčių dalyvė, įsipareigojo priimti įstatymus, skirtus baudimui už šiuos sunkius pažeidimus.

Sunkūs pažeidimai apibrėžti keturiose Ženevos konvencijose (50, 51, 130, 147 straipsniai) ir Pirmame Papildomame protokole (11, 85 ir 86 straipsniai).

⁷⁷ Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1325.

Pagal minėtų Ženevos konvencijų straipsnių bendras nuostatas sunkūs pažeidimai yra šie veiksmai, įvykdyti Ženevos konvencijų saugomiems asmenims ar nuosavybei: tyčinis nužudymas, kankinimas ar nežmoniškas elgesys, tarp jų ir biologiniai eksperimentai, tyčiniai veiksmai, sukeltiantys didelį skausmą ar labai žalojantys kūną ar sveikatą, bei neteisėtas ir tyčinis nuosavybės naikinimas dideliu mastu ir jos pasisavinimas, jei to neverčia daryti karinė būtinybė.⁷⁸ Sunkių pažeidimų katalogas plėstas ir jų katalogas papildytas I Papildomo Protokolo 11 ir 85 straipsniuose.

Atkreiptinas dėmesys, kad nėra tiesioginių sutartinių įsipareigojimų bausti už tokias pačias veikas, jeigu jos padarytos kilus netarptautiniam (vidaus) ginkluotam konfliktui. Vis dėl to, daugelis valstybių savo baudžiamuosiuose įstatymuose numatė kriminalines sankcijas už šiuos sunkius pažeidimus, nepriklausomai nuo to, ar jie buvo įvykdyti tarptautinio, ar vidaus ginkluoto konflikto metu. Pažymėtina, kad Tarptautinis Baudžiamasis Teismas yra kompetentingas nagrinėti sunkius pažeidimus, įvykdytus tarptautinio ir netarptautinio pobūdžio ginkluotų konfliktų metu.

Baudimas už sunkius tarptautinės humanitarinės teisės nusikaltimus, nepriklausomai nuo ginkluoto konflikto, tarptautinio ar vidaus, pobūdžio, užtikrina tinkamesnį įsipareigojimų, numatytų visų keturių Ženevos konvencijų 3 straipsnyje ir Antrajame papildomame protokole dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos, vykdymą.⁷⁹ Ženevos Papildomi protokolai suteikia papildomas, lyginant su Ženevos konvencijomis, apsaugos garantijas potencialioms karo aukoms tarptautinių ir netarptautinių ginkluotų konfliktų metu. Du Papildomi protokolai numato papildomas garantijas 1949 metų Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos saugomų asmenų kategorijoms: sužeistiesiems, sergantiems kariams, medicinos personalui, karo belaisviams, civiliams gyventojams. Pagal I Protokolą šios garantijos taikomos tarptautinių ginkluotų konfliktų metu, o II Protokolas išplečia imperatyvių tarptautinės humanitarinės teisės normų taikymą netarptautiniams konfliktams.

Baudžiamasis kodeksas 1998 m. birželio 9 d. įstatymu⁸⁰ buvo papildytas XVIII skirsniu „Karo nusikaltimai“. Šis skirsnis numatė 12 karo nusikaltimų, kurie apėmė iš esmės visas Ženevos konvencijų ir jų Papildomųjų protokolų bei daugumos kitų tarptautinės humanitarinės teisės šaltinių draudžiamas veikas. Šiuo metu galiojančiame

⁷⁸ Vadapalas V., Jarukaitis I. Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje, Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 33.

⁷⁹ V. Vadapalas. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 501.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso papildymo aštuonioliktoju skirsniu "Karo nusikaltimai" (333-344 straipsniai), 8(1), 24, 25, 26, 35, 49, 295 straipsnių papildymo ir pakeitimo, 219 ir 261 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr.57-1580.

BK⁸¹ karo nusikaltimai yra įtraukti į Specialiosios dalies skyrių (pagal eiliškumą – XV skyrius) (taip pabrėžiama jų svarba ir ypatingas pavojingumas), kuris vadinasi „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“. Naujajame BK iš esmės išliko tos pačios nusikaltimų sudėty, atsiradusios 1998 m., tačiau jos buvo reformuluotos pagal naujojo BK modelį (kalbos atžvilgiu), taip pat padaryti tam tikri reikalingi papildymai, patikslinimai.

Visi naujajame BK reglamentuoti karo nusikaltimai gali būti sugrupuoti į keletą kategorijų.

1. Nusikaltimai tarptautinės humanitarinės teisės saugomiems asmenims:

- 99 str. Genocidas
- 100 str. Tarptautinės teisės draudžiamas elgesys su žmonėmis
- 101 str. Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymas
- 102 str. Okupuotos valstybės civilių trėmimas ar okupavusios valstybės civilių gyventojų perkėlimas;
- 103 str. Tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimas, kankinimas ar kitoks nežmoniškas elgesys su jais;
- 104 str. Tarptautinės humanitarinės teisės normų dėl civilių ir jų turto apsaugos karo metu pažeidimas;
- 105 str. Civilių ar karo belaisvių prievartinis panaudojimas prieš ginkluotose pajėgose;
- 107 str. Vilkinimas repatriuoti karo belaisvius;
- 108 str. Vilkinimas paleisti internuotus civilius ar trukdymas repatriuoti kitiems civiliams.

2. Normų, reglamentuojančių kariavimo būdus ir priemones, pažeidimai:

- 110 str. Agresija;
- 111 str. Draudžiama karo ataka;
- 112 str. Uždraustų karo priemonių naudojimas.

3. Kitų tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimai:

- 106 str. Saugomų objektų naikinimas ar nacionalinių vertybių grobstymas;
- 109 str. Neteisėtas Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pasmėnulio ir Jungtinių Tautų Organizacijos emblemos (ženklų) panaudojimas;
- 113 str. Marodieravimas.⁸²

⁸¹ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, 89-2741.

⁸² Žilinskas J. Karo nusikaltimų ir genocido reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose raida. Prieiga per internetą: <http://www.genocid.lt/Leidyba/12/justinas.htm>

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuva po Nepriklausomybės atkūrimo susirūpino karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui, genocido reglamentavimu. 1992 m. balandžio 9 d. Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas priėmė įstatymą „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“⁸³. Lietuva tapo 1948 m. gruodžio 9 d. Konvencijos dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudo už jį bei 1968 m. lapkričio 26 d. Konvencijos dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui dalyve. Buvo pripažinti 1945 m. rugpjūčio 8 d. Niurnbergo tarptautinio karo tribunolo įstatatai ir atsižvelgta į tai, kad tie tarptautinės teisės norminiai aktai įpareigoja tarptautinę jurisdikciją pripažįstančias valstybes priimti nacionalinius įstatymus, numatančius atsakomybę už genocidą, nusikaltimus žmoniškumui, taikai, taip pat karo nusikaltimus.⁸⁴ Taigi Lietuva įsipareigojo priimti atitinkamus teisės aktus kovoti su genocidu, bausti asmenis, kaltus dėl šio nusikaltimo padarymo. Lietuva viena iš pirmųjų Europos valstybių savo nacionalinėje teisėje nustatė baudžiamąją atsakomybę už genocidą, o idėja buvo suformuluota Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės katedroje ir paskelbta.⁸⁵

Kaip pažymi Žilinskas⁸⁶, naujojo BK kodekso 99 str. pateikta genocido nusikaltimo dispozicija turi keletą rimčiau diskutuotinų aspektų – vienas iš jų – nurodymas, kad turi būti siekimas fiziškai sunaikinti žmones. Kadangi yra keletas galimų genocido formų – fizinis, biologinis, kultūrinis – atitinkamai pagal tai, kokiomis priemonėmis yra sunaikinama grupė. Manytina, kad šio požymio „fizinis“ akcentavimas gali sukelti nereikalingos painiavos, kai bus nagrinėjami atvejai, susiję su kitomis genocido formomis. Taip pat manytina, kad žodžius „ribojo“, „perdavė“ pakeisti į „ribojant“ ir „perduodant“, kad visų genocido nežmoniškų veikų atžvilgiu genocido nusikaltimo sudėtis būtų formali. Antra, Lietuva, lyginant su Genocido konvencija, išplėtė sąrašą grupių, kurių atžvilgiu gali būti vykdomas genocidas – įtraukė politinę ir socialines grupes, nes tarptautinėje teisėje numatyta genocido sąvoką apsiriboja tik keturiais grupės požymiais ir Lietuvos gyventojų masinio naikinimo atveju sunkiai taikytina.

Reiktų taip pat paminėti kitas BK vis dar išlikusias spragas. V. Vadapalas ir I. Jarukaitis savo studijoje minėjo, kad ne visos veikos, apibrėžtos kaip sunkūs pažeidimai

⁸³ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ // Valstybės žinios, 1992, Nr. I-2477.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie 1948 m. gruodžio 9 d. konvencijos „Dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudo už jį“ ir 1968 m. lapkričio 26 d. konvencijos „Dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui“ // Valstybės žinios, 1992, Nr. 13-341.

⁸⁵ Baudžiamoji Teisė. Specialioji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2000, T 1. P. 42

⁸⁶ Žilinskas J. Karo nusikaltimų ir genocido reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose raida. Prieiga per internetą: <http://www.genocid.lt/Leidyba/12/justinas.htm>

Ženevos konvencijose ir jų Papildomuose protokoluose, buvo kriminalizuotos BK. Akcentuojama, kad (a) BK nenumato *expressis verbis* šios veikos baudžiamumo – nesuteikimo karo belaisviams teisės į teisingą jų baudžiamosios bylos nagrinėjimą pagal įstatymą sukurtame teisme (t.y. faktiškai jų teisimą be šių garantijų), kadangi ankstesniame ir taip pat šiuo metu galiojančiame BK 104 straipsnyje kalbama tik apie civilius gyventojus. Taip pat (b) nei ankstesnis nei šiuo metu galiojantis LR BK nenumato atsakomybės už neteisėtą tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų kalinimą.⁸⁷

Kita vertus, šiuo metu galiojantis LR BK, priešingai nei anksčiau galiojęs BK, numato šių veikų baudžiamumą, kurios apibrėžtos kaip sunkūs pažeidimai Ženevos konvencijose ir Papildomuose protokoluose:

- 1) valstybės okupantės civilių gyventojų perkėlimą į jos okupuotos valstybės teritoriją numato BK 102 straipsnis;
- 2) tyčinį sukėlimą didelių kančių ar sunkaus kūno sužalojimo padarymą numato BK 103 straipsnis;
- 3) Apartheidą ir kitą nežmonišką ar žmogaus orumą žeminantį elgesį numato BK 100 straipsnis.

Nors minėtos veikos (neteisėtas tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų kalinimas ir nesuteikimas karo belaisviams teisės į teisingą jų baudžiamosios bylos nagrinėjimą pagal įstatymą sukurtame teisme) gali būti kvalifikuotos pagal kitus BK straipsnius, tačiau tokios spragos gali sukurti kliūtis persekiojant karo nusikaltėlius.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad šiuolaikinė tarptautinė praktika rodo, kad turi būti baudžiami ir sunkūs tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai, padaryti ir netarptautinio (vidaus) ginkluoto konflikto metu.

1998 m. gruodžio 10 d. Lietuva pasirašė ir 2003 m. ratifikavo jau minėtą labai svarbų tarptautinės baudžiamosios teisės dokumentą – Romos statutą, kuriame yra nemažai naujovių ir karo nusikaltimų srityje. Kadangi Lietuva šį dokumentą ratifikavo, vadinasi, pagal jo reikalavimus reikia papildyti ir BK. Lietuvai pirmiausia reikia kriminalizuoti karo nusikaltimus, kurie padaromi vidaus ginkluoto konflikto metu (nes pagal dabartinį BK visi karo nusikaltimai turi būti padaryti karo, tarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos ar aneksijos sąlygomis), pagal Romos statuto 8 str. 2 dalies punktus c ir e, kurie apima minimalius humanitarinius standartus vidaus ginkluotų konfliktų metu (bendras trijų Ženevos konvencijų straipsnis ir kai kurios II Papildomojo protokolo

⁸⁷ Vadapalas V., Jarukaitis I. Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 38.

normos, pripažintos paprotinės tarptautinės teisės dalimi, pvz., miestų ir gyvenviečių plėšimas, humanitarinių organizacijų personalo puolimas ir t. t.).⁸⁸ Lietuva, nors ir ratifikavusi Romos statutą, tačiau nekriminalizavo didelės dalies Romos statute reglamentuojamų karo nusikaltimų, būtent tų, kurie gali būti padaromi netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Kadangi Romos statutas nėra tiesioginio veikimo tarptautinė sutartis, valstybė negali tiesiogiai taikyti savo nacionalinėje teisėje. Lietuvai būtina perkelti Romos statuto normas į nacionalinę teisę, kadangi Lietuvos valstybė negalės patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenų, nusikaltusių per netarptautinius konfliktus dėl BK 2 straipsnio 1 dalies normos.

Taip pat V. Vadapalas ir I. Jarukaitis savo studijoje kelia du klausimus: pirmas, kodėl BK padarytas skirtumas tarp karo ir tarptautinio ginkluoto konflikto, ir antras – ar šios dispozicijos būtų taikomos netarptautinio pobūdžio ginkluotiems konfliktams. Minėtos studijos autoriai mano, kad tam, kad būtų užtikrintas sunkių pažeidimų, įvykdytų netarptautinio ginkluoto konflikto metu, sąvokas „karas“ ir „tarptautinis ginkluotas konfliktas“ reiktų pakeisti viena sąvoka: „ginkluotas konfliktas“.⁸⁹

3.2.2. Baudžiamųjų įstatymų galiojimas atgal

Baudžiant už sunkius tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus turi būti daroma baudžiamųjų įstatymų netaikymo atgal principo išimtis - tokie po pažeidimo įvykdymo priimti įstatymai veikia ir gali būti taikomi karo nusikaltimams ir nusikaltimams žmoniškumui.

Europos žmogaus teisių konvencijos 7 str. numato, kad niekas negali būti nuteistas už veiksmus ar neveikimą, kurie pagal galiojusius jų įvykdymo momentu valstybės vidaus įstatymus arba tarptautinę teisę nebuvo laikomi nusikaltimais. Taip pat negali būti skiriama griežtesnė bausmė negu ta, kuri galėjo būti taikyta nusikaltimo padarymo momentu. Šis straipsnis neturi kliudyti teisti ar nubausti kiekvieną asmenį už kokį nors veiksma ar neveikimą, kurie jų vykdymo momentu buvo laikomi nusikaltimais pagal civilizuotų tautų visuotinai pripažintus bendrus teisės principus.⁹⁰

BK 3 straipsnis (Baudžiamojo įstatymo galiojimo laikas) numato, kad veikos nusikalstamumą ir asmens baudžiamumą nustato tos veikos padarymo metu galiojęs

⁸⁸ Žilinskas J. Karo nusikaltimų ir genocido reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose raida. Prieiga per internetą: <http://www.genocid.lt/Leidyba/12/justinas.htm>

⁸⁹ Vadapalas V., Jarukaitis I. Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 39.

⁹⁰ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr.40-987.

baudžiamasis įstatymas. Nusikalstamos veikos padarymo laikas yra veikimo (neveikimo) laikas arba baudžiamojo įstatymo numatytų padarinių atsiradimo laikas, jeigu asmuo norėjo, kad padariniai atsirastų kitu laiku. Veikos nusikalstamumą panaikinant, bausmę švelninantis arba kitokiu būdu nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį palengvinantis baudžiamasis įstatymas turi grįžtamąją galią, t. y. taikomas iki tokio įstatymo įsigaliojimo nusikalstamą veiką padariusiems asmenims, taip pat atliekantiems bausmę bei turintiems teistumą asmenims. Baudžiamasis įstatymas, nustatantis veikos nusikalstamumą, griežtinantis bausmę arba kitaip sunkinantis nusikalstamą veiką padariusio asmens teisinę padėtį, neturi grįžtamosios galios. *Išimtį* sudaro šio kodekso normos, nustatančios atsakomybę už genocidą (99 straipsnis), tarptautinės teisės draudžiamą elgesį su žmonėmis (100 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žudymą (101 straipsnis), okupuotos valstybės civilių trėmimą (102 straipsnis), tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų žalojimą, kankinimą ar kitoki nežmonišką elgesį su jais (103 straipsnis), civilių ar karo belaisvių prievartinį panaudojimą prieš ginkluotuosiose pajėgose (105 straipsnis), draudžiamą karo ataką (111 straipsnis).⁹¹

Taigi matome, kad BK 3 straipsnyje yra speciali nuostata, leidžianti taikyti baudžiamąjį įstatymą atgal genocido ir karo nusikaltimų atvejais.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuva yra prisijungusi prie JT konvencijos „Dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai ir žmoniškumui (iki šiol neratifikuota). BK 95 str. Numato, kad nėra senaties genocido nusikaltimui ir karo nusikaltimams.

3.2.3. Vado atsakomybė už neveikimą

Pagrindiniai šiuolaikinės „vado atsakomybės“ doktrinos principai yra įtvirtinti I Papildomo protokolo 86 ir 87 straipsniuose „Neveiklumas“ ir „Vadų pareigos“. Taip pat Romos statuto 28 str. (Kariuomenės vadų ir kitų vadovų atsakomybė).

1949 m. Ženevos konvencijų I Papildomo protokolo 86 straipsnis (Neveiklumas) tiesiogiai numato, kad karo vadas negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už neveikimą:

1. Aukštosios susitariančiosios šalys ir konflikto šalys turi pašalinti sunkius pažeidimus ir bausti už juos bei imtis priemonių pašalinti visus kitus konvencijų ar šio

⁹¹ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, 89-2741 (2006 m. gruodžio 12 d. redakcija).

protokolo pažeidimus, padaromus dėl to, kad nebuvo atliekami veiksmai, kuriuos buvo privalu atlikti.

2. Tai, kad konvenciją ar šį protokolą pažeidė pavaldinys, neatleidžia jo vadovų nuo baudžiamosios ar drausminės atsakomybės, jei jie žinojo ar turėjo informacijos, kuria remdamiesi galėjo padaryti išvadą tuo metu galiojusiomis aplinkybėmis, kad pavaldinys daro ar ketina padaryti pažeidimą, ir jei *nesiėmė* pagal savo galimybes visų įmanomų priemonių užkirsti kelią tam pažeidimui ar jį pašalinti.

1949 m. Ženevos konvencijų I Papildomo protokolo 87 straipsnis (Vadų pareigos) numato, kad Aukštosios susitariančiosios šalys ir konflikto šalys turi reikalauti, kad karo vadas užkirstų kelią, o prireikus pašalintų jiems pavaldžių ginkluotųjų pajėgų narių ar kitų jų kontroliuojamų asmenų daromus konvencijų ir šio protokolo pažeidimus ir praneštų apie juos kompetentingoms valdžios institucijoms. Kad užkirstų kelią pažeidimams ir juos pašalintų, aukštosios susitariančiosios šalys ir konflikto šalys privalo reikalauti, kad karo vadai, neviršydami savo atsakomybės, užtikrintų, jog jiems pavaldūs ginkluotųjų pajėgų nariai žinotų pareigas, kurios jiems tenka pagal konvencijas ir šį protokolą. Aukštosios susitariančiosios šalys ir konflikto šalys privalo reikalauti, kad kiekvienas vadas, žinantis, jog jo pavaldiniai ar kiti pavaldūs asmenys ketina padaryti ar jau padarė konvencijų ar šio protokolo pažeidimą, imtųsi reikiamų priemonių užkirsti kelią tokiems pažeidimams ir prireikus inicijuotų drausminės ir baudžiamosios bylos iškėlimą pažeidėjams.

Pažymėtina, kad svarbu ne tik oficialaus karo vado, bet ir bet kokių ginkluotųjų pajėgų vado atsakomybės problema. Romos statuto 28 straipsnis (Kariuomenės vadų ir kitų vadovų atsakomybė) kartu naudoja sąvokas „kariuomenės vadas“ ir „asmuo, vykdančias kariuomenės vado funkcijas“.

Kaip matome, „vado atsakomybės“ doktrinos esmė - atsakomybė už karo nusikaltimus kyla ne tik juos tiesiogiai darantiems asmenims, bet taip pat ir jų vadams. Atsakomybė vadams kyla ne tik už pavaldinių daromus nusikaltimus, bet taip pat ir dėl kelio neužkirtimo šiems nusikaltimams arba nesiėmimo priemonių padarytiems nusikaltimams iširti ir kaltinamiesiems nubausti.⁹²

Doc. dr. J. Žilinskas kelia klausimą, ar pagal BK galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn karininką, kuris žinojo, kad jam pavaldūs kariai vykdo nusikaltimus

⁹² Žilinskas J. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos // Jurisprudencija, 2 2006 (80).

tarptautinės humanitarinės teisės saugomiems asmenims, tačiau nesiėmė veiksmų juos sustabdyti ir patraukti vykdytojus baudžiamojon atsakomybėn.⁹³

Pažymėtina, kad galiojantis BK neturi specialių normų, tiesiogiai numatančių karo vadų atsakomybę už neveikimą. Kaip pažymi V. Vadapalas ir I. Jarukaitis savo studijoje, teoriškai tokioms veikoms galėtų būti taikomas BK 229 str. (Tarnybos pareigų neatlikimas): valstybės tarnautojas ar jam prilygintas asmuo, dėl neatsargumo neatlikęs savo pareigų ar jas netinkamai atlikęs, jeigu dėl to valstybė, juridinis ar fizinis asmuo patyrė didelės žalos, baudžiamas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu arba bauda, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad analizuojant BK XV skyriaus „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“ 99 – 113 straipsnių nuostatas nėra aišku, ar apibrėžiant šiuos nusikaltimus omenyje turimas vado, ar daugiau vykdytojo veikimas.⁹⁴

Minėto BK 229 str. atsakomybės forma gali būti įgyvendinama pagal Kariuomenės drausmės statutą.⁹⁵ Kariuomenės drausmės statuto naujos redakcijos 12 straipsnis (Vado (viršininko) pareiga užtikrinti karių drausmę) reglamentuoja karo vado pareigą:

1. Kiekvienas vadas (viršininkas) asmeniškai privalo užtikrinti, kad jam pavaldūs kariai laikytųsi karių drausmės ir tarptautinės humanitarinės teisės normų.

2. Vadas (viršininkas), *sužinojęs* apie daromą ar padarytą karių drausmės ar tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimą, turi imtis visų įstatymuose, kituose teisės aktuose, kariuomenės statutuose ir vadų (viršininkų) įsakymuose numatytų priemonių, kad būtų nustatytas drausmės pažeidimo įvykis, kalti dėl jo padarymo asmenys ir užkirstas kelias žalingoms pasekmėms atsirasti.

Kaip pažymi doc. dr. J. Žilinskas, Kariuomenės drausmės statute yra kalbama tik apie atvejį, jeigu vadas (viršininkas) sužinojo apie daromą ar padarytą drausmės pažeidimą. Jeigu vadas dėl aplaidumo nesužinojo apie daromą pažeidimą, jam nekils netgi drausminė atsakomybė.

Taigi galima daryti išvadą, kad tarptautinės teisės numatytas nuostatas nepakankamai įgyvendina ne tik BK, bet ir Kariuomenės drausmės statutas. BK turi numatyti specialią normą, numatančią karo vadų ir asmenų, vykdančių kariuomenės vado funkcijas, atsakomybę už neveikimą tais atvejais, kai jų pavaldiniai įvykdo sunkius Ženevos konvencijų ar I Papildomo protokolo pažeidimus. Taip pat BK turi numatyti minėtų asmenų atsakomybę, jeigu jie nesiėmė nuo jų priklausančių priemonių, kad

⁹³ Žilinskas J. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos // Jurisprudencija, 2 2006 (80).

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statuto pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2006, 17-603.

užkirstų kelią nusikaltimams arba juos sustabdytų, o jiems pavaldūs kariškiai įvykdė sunkius pažeidimus dėl minėtų asmenų nesugebėjimo juos tinkamai kontroliuoti. Kariuomenės drausmės statusas turi numatyti karo vado drausminę atsakomybę, jeigu jis dėl aplaidumo nesužinojo apie jam pavaldžių karių daromą pažeidimą.

3.2.4. Pasiteisinimas dėl vado įsakymo

Vienas visuotinai pripažintų tarptautinės humanitarinės teisės principų – pavaldinys negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už savo veiksmus ar neveikimą, padarytus vykdant įsakymą, aiškiai sukeltą sunkų tarptautinės humanitarinės teisės principų pažeidimą.⁹⁶ Nors Baudžiamasis kodeksas turi nustatyti šį principą, jis tiesiogiai tokio principo neįtvirtina. Šį principą galima išvesti iš BK 317 straipsnio (Įsakymo nevykdymas), kuris teigia, kad karys, neįvykęs vado įsakymo ar atsisakęs jį vykdyti arba kitaip nepaklusęs vado įsakymui, baudžiamas areštu arba laisvės atėmimu iki dvejų metų. Karys, padaręs šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką karo padėties metu ar atlikdamas kovos užduotį, arba jeigu dėl tos veikos atsirado sunkių padarinių, baudžiamas laisvės atėmimu nuo dvejų iki šešerių metų. 3. Karys, neįvykęs aiškiai neteisėto vado įsakymo, baudžiamąja tvarka neatsako.

Taigi, manytina, kad Baudžiamasis kodeksas turi nustatyti principą, kad pavaldinys negali būti atleistas nuo atsakomybės už savo veiksmus ar neveikimą, padarytus vykdant įsakymą, aiškiai sukeltą sunkų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimą.⁹⁷

3.2.5. Teisinė pagalba

Ženevos konvencijų I Papildomo protokolo 88 straipsnyje (Abipusė pagalba baudžiamosiose bylose) tiesiogiai numatomas valstybių įsipareigojimas teikti teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose dėl karo nusikaltimų. Šis straipsnis teigia: 1. Aukštosios susitariančiosios šalys turi teikti viena kitai maksimalią pagalbą baudžiamuosiuose procesuose, iškeltuose dėl konvencijų ir šio protokolo sunkių pažeidimų. 2. Nepažeisdamos teisių ir įsipareigojimų, nurodytų konvencijose ir šio protokolo 85

⁹⁶ Vadapalas V., Jarukaitis I. Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 45.

⁹⁷ *Ibid.*

straipsnio 1 punkte, ir jeigu leidžia aplinkybės, aukštosios susitariančiosios šalys turi bendradarbiauti išduodamos nusikaltėlius. Jos turi tinkamai atsižvelgti į valstybės, kurios teritorijoje įtariama padarius nusikaltimą, prašymą. 3. Visais atvejais galioja aukštosios susitariančiosios šalies, gavusios prašymą išduoti nusikaltėlių, įstatymai. Tačiau ankstesnių punktų nuostatos neturi paveikti įsipareigojimų, kylančių iš bet kurios kitos dvišalės ar daugiašalės sutarties, visiškai ar iš dalies lemiančios arba lemsiančios abipusę pagalbą baudžiamosiose bylose, nuostatų.

Teisinė pagalba suprantama kaip teisinių procedūrų atlikimas vienos valstybės teritorijoje kitos valstybės naudai. Ji pasireiškia įvairiomis valstybių teismų, tardymo ir kitų ikiteisminio tyrimo institucijų bendradarbiavimo formomis, pradedant dokumentų, išduotų vienoje valstybėje, pripažinimo kitoje valstybėje, ir baigiant ypatinga teisinės pagalbos forma – nusikaltėlių išdavimu (ekstradicija).⁹⁸

Lietuva yra sudariusi nemažai dvišalių ar trišalių sutarčių dėl teisinės pagalbos civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose (su Estija ir Latvija, Baltarusija, Lenkija, Rusija, Ukraina ir kt.). 1995 m. Lietuvos atžvilgiu įsigaliojo 1957 m. Europos Tarybos sudaryta Europos konvencija dėl ekstradicijos.⁹⁹ Lietuva taip pat dalyvauja 1959 m. Europos konvencijoje dėl teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose ir kt. Gana detalias Lietuvos teisės normas dėl ekstradicijos, asmenų perdavimo Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį reglamentuoja tiek tarptautinės sutartys, tiek BK (9 ir 9¹ straipsniai) ir BPK (17¹ ir 66-77¹ straipsniai).

Viena iš tarptautinio bendradarbiavimo formų yra nuolat veikiančio Tarptautinio baudžiamojo teismo (įkurto 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos Statuto pagrindu), tam tikros kategorijos nusikaltimų byloms nagrinėti įsteigimas. Asmens perdavimas Tarptautiniam baudžiamajam teismui yra speciali ekstradicijos rūšis. Apie šią naują tarptautinio baudžiamojo bendradarbiavimo formą pradėta kalbėti susikūrus *ad hoc* tarptautiniams baudžiamiesiems teismams buvusiai Jugoslavijai ir Ruandai. Buvo pripažinta, kad tradicinių ekstradicijos taisyklių laikymasis sprendžiant asmenų perdavimo šioms teisminėms institucijoms klausimus traktuotinas kaip nepagrįstas minėtųjų teisminių institucijų veiklos trukdis.¹⁰⁰

Pagal Statutą Teismas turi jurisdikciją šiems nusikaltimams: genocidui, nusikaltimams žmoniškumui, karo nusikaltimams, agresijos nusikaltimui. Šis Statutas numato, kad tik valstybės, Statuto Šalys, pagal Statuto nuostatas ir jų nacionalinėje teisėje

⁹⁸ Vadapalas V. Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006. P. 346.

⁹⁹ Europos konvencija „Dėl ekstradicijos“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 34-819.

¹⁰⁰ Čepas A., Žilinskas J. Asmenų perdavimas tarptautiniam baudžiamajam teismui ir jo problemos tarptautinėje teisėje // Jurisprudencija, 2002, t. 34(26).

nustatyta tvarka turi vykdyti suėmimo ir perdavimo prašymą.¹⁰¹ Lietuva Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutą ratifikavo 2003 m. balandžio 1 d. Ratifikuodama Tarptautinio baudžiamojo teismo statutą Lietuva pripažino jame įtvirtintų baudžiamąja tvarka persekiojamų asmenų materialinių ir procesinių teisių pakankumą.

Pagal Lietuvos Konstituciją, Lietuvos pilietis negali būti išduotas kitai valstybei, jeigu Lietuvos tarptautinė sutartis nenustato kitaip (Konstitucijos 13 straipsnio 2 dalis). V. Vadapalas ir I. Jarukaitis savo studijoje pažymi, kad ši nuostata nedraudžia perduoti Lietuvos piliečių tarptautiniams teismams ar tribunolams, kadangi minėta Konstitucijos nuostata numato išimtį tarptautinės sutarties numatytiems atvejams, o Romos statutas yra tarptautinė sutartis, kuri numato galimybę, kad valstybė perduotų šiam teismui teisti savo piliečius.

Anksčiau viena pagrindinių kliūčių sėkmingai ekstradicijai būdavo dvigubo baudžiamumo principas, t. y. inkriminuojama veika turėjo būti pripažįstama nusikalstama abiejose valstybėse. 1999 m. spalį Suomijos mieste Tampereje Europos Vadovų Taryba priėmė sprendimą panaikinti oficialias ekstradicijos procedūras, o 2002 m. birželį ES Ministrų Taryba priėmė bendrąjį sprendimą dėl Europos arešto orderio (toliau tekste - EAO).

Taigi perėjus prie EAO sistemos, sistemai priklausančių valstybių santykiuose išnyksta ekstradicija - atsisakoma didumos baudžiamųjų teisinių ekstradicijos nevykdymo pagrindų: abipusio veikos baudžiamumo taisyklės, ekstradicijos dėl politinių nusikaltimų nevykdymo taisyklės, piliečių ekstradicijos nevykdymo taisyklės. Bazinė EAO idėja – valstybė, gavusi kitos valstybės išduotą Europos arešto orderį, jį vykdo nekvestionuodama orderio pagrįstumo ir teisėtumo, EAO sistemoje išlaikant tik pavienius tradicinės ekstradicijos rudimentus.¹⁰²

Lietuva šį Tarybos pamatinį sprendimą dėl EAO ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos akceptavo 2002 m. birželio 13 d. Jo nuostatos perkeltos į LR BK 9¹ (Asmens perdavimas pagal Europos arešto orderį) str. ir BPK 71 (Asmens perdavimas pagal Europos arešto orderį) straipsnius. EAO sistemoje abipusio veikos baudžiamumo taisyklė išlaikoma, tačiau itin ribota apimtimi. Svarbiausia – rėminio sprendimo dėl Europos arešto orderio 2 straipsnyje pateikiamas nusikaltimų, kurių atžvilgiu išduoti EAO vykdomi nepriklausomai nuo to, ar prašomojoje valstybėje atitinkamos veikos yra kriminalizuotos, ar ne. Tarp jų – Tarptautiniam baudžiamajam teismui teisingi nusikaltimai (genocidas,

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos Statuto ratifikavimo“ aiškinamasis raštas // Nr. IXP-2282, 2003 sausio 29 d.

¹⁰² Čepas A. Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės žingsniai Lietuvoje. Prieiga per internetą: www.teise.org/admin/docs/upload/2003%203%20Algimantas.doc

nusikaltimai žmoniškumui, karo nusikaltimai, agresijos nusikaltimai)¹⁰³. Rėminis sprendimas taip pat numato tam tikrus atvejus, kada abipusio veikos baudžiamumo taisyklė reikalauja arba laidžia atsisakyti vykdyti Europos arešto orderius, išduotus ir dėl į sąrašą įtrauktų nusikaltimų (Pvz., prašomoji valstybė *privalo* nevykdyti orderio, jei pagal jos baudžiamuosius įstatymus prašomas perduoti asmuo būtų laikomas nesulaukusių minimalaus baudžiamosios atsakomybės amžiaus ir kt.)¹⁰⁴

3.3. Kitos įgyvendinimo priemonės

3.3.1 Nacionalinė Raudonojo kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio draugija

Ženevos konvencijos ir jų Papildomi protokolai nacionalinėms Raudonojo Kryžiaus ar Raudonojo Pasmėnulio draugijoms suteikia specialų statusą. Kiekviena valstybė turi skatinti nacionalinių draugijų steigimą jos teritorijoje ir padėti jų plėtrai.

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija įkurta 1919 m. sausio 12 d., o šios draugijos veikla buvo atnaujinta 1990 m. kovo 21 dieną; narystė tarptautinėje Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio draugijų federacijoje buvo atstatyta 1991 m. spalio 16 dieną.¹⁰⁵

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos, Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio veiklą Lietuvoje reglamentuoja specialus Lietuvos Respublikos Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio emblemos ir pavadinimo įstatymas¹⁰⁶. Šis įstatymas nustato Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos statusą, funkcijas ir finansavimą, taip pat Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio emblemos ir pavadinimo naudojimą ir teisinę apsaugą. Įstatymas įgyvendina tarptautines nuostatas, reglamentuojančias Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio emblemos ir pavadinimo teisinę apsaugą bei Raudonojo Kryžiaus draugijos statusą Lietuvoje.

Atsižvelgiant į Lietuvos įsipareigojimus įgyvendinti tarptautinės humanitarinės teisės nuostatas šalies teisinėje sistemoje, šis įsigaliojęs įstatymas palengvino Raudonojo Kryžiaus draugijos plėtrą ir veiklą – įstatyme numatytos pagrindinės Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos funkcijos, veiklos teisinės garantijos, pajamų šaltiniai bei jų

¹⁰³ Komisijos pranešimas. Parengta pagal 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pamatinio sprendimo dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos 34 straipsnį {SEK(2005) 267} KOM/2005/0063 galutinis.

¹⁰⁴ Čepas A. Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės žingsniai Lietuvoje. Prieiga per internetą:

www.teise.org/admin/docs/upload/2003%203%20Algimantas.doc

¹⁰⁵ Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos oficiali svetainė. Prieiga per internetą: www.redcross.lt.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos, Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio emblemos ir pavadinimo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2744.

panaudojimas. Pažymėtina, kad daugumoje pasaulio valstybių yra įtvirtintas analogiškas Raudonojo Kryžiaus ar Raudonojo Pasmėnulių draugijos statusas.¹⁰⁷

Įstatymo nuostatos dėl Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulių emblemos ir pavadinimo teisinės apsaugos parengtos atsižvelgiant į 1949 m. Ženevos konvencijas dėl karo aukų apsaugos, 1977 m. jų papildomus protokolus ir 1965 m. Vienoje 20-oje tarptautinėje Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulių konferencijoje priimtus Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulių emblemos naudojimo nuostatus.¹⁰⁸

Įstatyme numatyta taikyti teisinę apsaugą šiems žymenims: Raudonojo Kryžiaus emblemai - raudonajam kryžiui baltame fone, Raudonojo Pasmėnulių emblemai - Raudonajam Pasmėnuliui baltame fone, pavadinimui "Raudonasis Kryžius", pavadinimui "Raudonasis Pasmėnulis". Atsižvelgiant į 1949 m. Ženevos konvencijas dėl karo aukų apsaugos, įstatyme skiriamas dvejopas naudojimas emblema - Raudonuoju Kryžiumi ar Raudonuoju Pasmėnuliui: naudojimas emblema kaip apsaugos ženklui ir kaip atpažinimo ženklui. Įstatyme numatoma, kad emblema gali būti naudojama kaip apsaugos ženklas ginkluotojo konflikto metu medicinos personalui, medicinos daliniams ir medicinos transporto priemonėms žymėti.

Pagal šį įstatymą, emblema gali būti naudojama kaip atpažinimo ženklas siekiant parodyti asmens ar objekto sąsają su Tarptautiniu Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulių judėjimu. Įstatyme teisė naudoti Raudonojo Kryžiaus emblema kaip apsaugos ženklą suteikiama Lietuvos Respublikos ginkluotųjų pajėgų medicinos tarnybai ir kapelionams. Gavus Sveikatos apsaugos ministerijos leidimą, Raudonojo Kryžiaus emblema kaip apsaugos ženklą ginkluotojo konflikto metu taip pat galės naudoti civilinės medicinos tarnybos ir Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija.

Įstatyme Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijai suteikiama išskirtinė teisė naudoti Raudonojo Kryžiaus emblema kaip atpažinimo ženklą. Draugijai taip pat numatoma leisti naudoti emblema informaciniais ir lėšų kaupimo tikslais, apdovanojimo atributikoje bei siunčiant pagalbos krovinius į ekstremalių situacijų zonas.

Atsižvelgiant į 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvenciją dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo įstatyme numatyta, kad išimties tvarka, gavus specialų Lietuvos Raudonojo Kryžiaus leidimą, Raudonojo Kryžiaus emblema gali būti

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos, Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulių emblemos ir pavadinimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas // Nr. P-2880, 2000 m. rugsėjo 13 d.

¹⁰⁸ *Ibid.*

naudojama taikos metu greitosios medicinos pagalbos mašinoms bei medicinos punktams, teikiantiems būtinąją medicinos pagalbą ekstremalių situacijų aukoms, žymėti.¹⁰⁹

Taigi įstatymas gana aiškiai apibrėžia Raudonojo Kryžiaus emblemos naudojimo pagrindus ir sąlygas, nurodo jo pažeidimo teises pasekmes. Efektyvus įstatymo įgyvendinimas yra svarbus tarptautinių Lietuvos Respublikos įsipareigojimų prasme, tačiau pirminė ir ypatinga jo svarba pasireiškia, siekiant sustiprinti Raudonojo Kryžiaus emblemos kaip apsaugos ženklo veiksmingumą. Emblema turi būti atpažįstama ir pripažįstama kaip neabejotinai teikianti apsaugą (neliečiamybę) ja pažymėtam asmeniui ar objektui – tai bene vienintelė galimybė garantuoti, kad aukų skaičius ginkluotų konfliktų metu bus minimalus. Savaimė suprantama, kad netinkamai naudojant emblemą, jos apsauginė reikšmė mažėja, todėl kiekvienam privalu žinoti emblemos paskirtį bei naudojimo sąlygas ir griežtai jų paisyti.¹¹⁰

Kaip jau buvo minėta, Ženevos Konvencijos ir Papildomi protokolai įtvirtina gana detalias nuostatas dėl Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio emblemos naudojimo. Šios nuostatos taikytinos tiek taikos, tiek ir ginkluoto konflikto metu. Analizuojant Lietuvos Respublikos įstatymus, kurie turi reglamentuoti neteisėto emblemos naudojimo baudimą, atkreiptinas dėmesys į tai, kad dabar galiojantis Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse¹¹¹ (toliau – ATPK) netiksliai apibrėžta, kada taikoma atsakomybė už neteisėtą Raudonojo Kryžiaus ir Pasmėnulio emblemos naudojimą. Manytina, kad reikia patikslinti minėto kodekso 188⁽¹⁵⁾ straipsnį nuostata, kad atsakomybė yra taikoma taikos metu.

Pirmosios Ženevos konvencijos 54 straipsnis reikalauja, kad valstybės persekiotų bet kokią neteisėtą emblemos naudojimą tiek ginkluoto konflikto, tiek taikos metu. LR BK 109 str. numato baudimą už neteisėtą Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pasmėnulio emblemos panaudojimą tiek taikos, tiek karo ar ginkluoto konflikto metu. Manytina, kad reiktų BK ir ATPK normas išskirti, nes tai padėtų išspręsti iškilusį normų konkurencijos klausimą.

Šiuo metu rengiamas įstatymo dėl 1949 m. Ženevos konvencijų Trečiojo Papildomo Protokolo dėl papildomos skiriamosios emblemos (Raudonojo kristalo) priėmimo ratifikavimo projektas. Jis gali būti nesunkiai inkorporuotas į teisinę sistemą, nes Lietuvos

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos, Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio emblemos ir pavadinimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas // Nr. P-2880, 2000 m. rugsėjo 13 d.

¹¹⁰ Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos oficiali svetainė. Prieiga per internetą: www.redcross.lt.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1 (2007 m. sausio 16 d. redakcija).

Respublikoje yra priimti teisės aktai, reglamentuojantys Raudonojo Kryžiaus bei Raudonojo Pasmėnulio apsaugą ir numatantys atsakomybę už jų naudojimąsi.

Įstatymo projekte LR BK 109 str. 1 d. norma, kurioje buvo numatyta atsakomybė už neteisėtą Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pasmėnulio ir JTO emblemos ar kitos visuotinai pripažintos emblemos (ženklų) naudojimą taikos metu, pripažįstama netekusia galios, kadangi, kaip jau buvo minėta, tą patį dalyką reglamentuojanti analogiška norma dėl Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio emblemos buvo įtvirtinta Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 188⁽¹⁵⁾ straipsnyje.

3.3.2. Lietuvos Raudonojo kryžiaus draugijos veikla įgyvendinant tarptautinę humanitarinę teisę

Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija, bendradarbiaudama su Tarptautiniu Raudonojo Kryžiaus komitetu, nuo 1998 m. balandžio mėn. vykdo tarptautinės humanitarinės teisės programą. Šios programos tikslas – supažindinti Lietuvos visuomenę su pagrindiniais Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio judėjimo veiklos principais, propaguoti humanitarinę teisę, skleisti humaniško idėją bei skatinti humanitarines iniciatyvas, taip prisidedant prie humanitarinės teisės pažeidimų prevencijos ir bendrosios smurto prevencijos.

Lietuvos Respublika, pasirašydama ir ratifikuodama Ženevos konvencijas dėl karo aukų apsaugos ir 1977 m. jų papildomus protokolus įsipareigojo supažindinti visuomenę – kariškius ir civilius – su šių tarptautinių dokumentų tekstais. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija yra valstybės pagalbininkė šioje srityje.¹¹²

Vykdydama šią programą, draugija:

- Rengia ar padeda rengti seminarus, kursus, mokymus, vasaros mokyklas, stovyklas bei kitokius renginius humanitarinės teisės tema, taip pat humanitarinės teisės mokymo programas įvairioms visuomenės grupėms: jaunimui, mokytojams, kariškiams, policijos darbuotojams, valdininkams, žurnalistams, medikams, ir t.t.;
- Skleidžia žinias apie humanitarinę teisę per Lietuvos žiniasklaidą;
- Platina literatūrą bei teikia konsultacijas humanitarinės teisės bei Raudonojo Kryžiaus emblemos naudojimo klausimais;
- Bendradarbiauja su valstybės institucijomis įgyvendinant humanitarinę teisę Lietuvoje.

¹¹² Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos oficiali svetainė. Prieiga per internetą: www.redcross.lt.

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija rekomenduoja bendrojo lavinimo mokykloms įtraukti programą į ugdymo procesą, taip pat organizuoja tolesnį vadovėlių leidimą bei mokytojų parengimą Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos nustatyta mokymo medžiagos leidimo bei kvalifikacijos kėlimo tvarka. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija yra atsakinga už programos planavimą, parengimą, įgyvendinimą, stebėjimą, veiklos bei rezultatų įvertinimą.

Pagrindiniai šiuo metu rengiami ir vykdomi projektai - „Baltijos šalių tarptautinės humanitarinės teisės vasaros akademija“, Humanitarinės teisės programa mokykloms "Atraskime humanitarinę teisę", Seminaras žurnalistams "Ginkluotų konfliktų teisė ir žurnalistai", pasirašyti Savitarpio supratimo Memorandumai tarp Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto ir Lietuvos teisės universiteto bei Vilniaus universiteto teisės fakultetų, Tarptautinės humanitarinės teisės stovyklos moksleiviams bei mokymai savanoriams, norintiems dalyvauti humanitarinės teisės programoje (skleisti žinias apie humanitarinę teisę).

IŠVADOS

1. Krašto apsaugos ministro įsakymu įsteigta Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo komisija, kurios pagrindinis uždavinys - padėti vykdyti Krašto apsaugos ministerijos pavestą tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo koordinavimo funkciją. Šios komisijos modelis (komisija įsteigta prie Krašto apsaugos ministerijos ir tuo ji skiriasi lyginant su kitomis valstybėmis) užtikrina tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimo Lietuvoje pažangą.
2. Vienu iš svarbiausių THTĮ komisijos pasiekimų yra tai, kad šiuo metu Lietuva yra visų pagrindinių tarptautinės humanitarinės teisės sutarčių šalis. Nuo THTĮ komisijos įkūrimo Lietuva prisijungė ir ratifikavo septynias tarptautinės humanitarinės teisės sutartis, kurios yra sėkmingai įgyvendinamos.
3. 2001 m. ratifikuotas Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu 1999 m. Antrasis protokolas. Pagal šios konvencijos ir 1949 m. Ženevos konvencijų ir jų Papildomų protokolų reikalavimus paskirti ginkluotųjų pajėgų teisės patarėjai. Taip pat Lietuvos Kariuomenėje įsteigtas Kultūros vertybių apsaugos specialisto etatas. 2006 m. balandžio 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. X-557 patvirtinta Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programa, o 2006 m. rugsėjo 5 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 845 patvirtintas Kultūros paveldo apsaugos ginkluotųjų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos įgyvendinimo priemonių planas. Šios priemonės palengvino šios Konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje.
4. 2003 m. vasario 25 d. ratifikuota Jungtinių Tautų 1980 m. Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų 1 straipsnio pakeitimo tarptautinė sutartis. Taip pat Lietuva tapo viena pirmųjų valstybių, ratifikavusių V-ąjį protokolą dėl nuo karo likusių sprogmenų. Krašto apsaugos ministerijos iniciatyva 2006 m. birželio 20 d. Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko potvarkiu Nr. 140 sudaryta tarpžinybinė darbo grupė pasiūlymams, susijusiems su Lietuvoje likusių nuo karo sprogmenų problemos sprendimu, parengti. Tokiu būdu prielaidos įgyvendinti šią konvenciją buvo sukurtos.
5. Lietuva pirmoji regione 2003 m. kovo 25 d. ratifikavo Konvenciją dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo (Otavos konvencija). 2004 m. birželio 7 d. sunaikintos paskutinės Lietuvos turimos priešpėstinės minos, Lietuva tapo pirmąja regione valstybe be priešpėstinių minų.
6. Lietuvos Respublika yra ratifikavusi visus pagrindinius tarptautinius dokumentus, kurie reglamentuoja vaikų apsaugą ginkluotų konfliktų metu. Įvertinus ratifikuotų

tarptautinių dokumentų įgyvendinimą, galime daryti išvadą, kad Lietuvos Respublikoje asmenys iki penkiolikos metų negali būti pašaukti nei į privalomąją karo tarnybą, nei priimti savanoriškai tarnauti ir tokiu būdu negali dalyvauti ginkluotame konflikte kaip kombatantai. Tačiau iki šiol galiojančiuose teisės aktuose ir ruošiamuose projektuose nėra nuostatų, reglamentuojančių saugumo ir sanitarinių zonų, skirtų vaikų apsaugai, sukūrimą (IV Ženevos Konvencijos 14 str. 1 dalis), našlaičių padėtį (IV Ženevos Konvencijos 24 straipsnio 1 dalis) ir kt. Galbūt būtų tikslinga sudaryti darbo grupę, kuri būtų atsakinga už tarptautinių įsipareigojimų šioje srityje analizavimą ir atitinkamų teisės aktų projektų parengimą.

7. Šiuo metu galiojančiame Baudžiamajame kodekse įtraukti karo nusikaltimai apima iš esmės visas Ženevos konvencijų ir jų Papildomųjų protokolų bei daugumos kitų tarptautinės humanitarinės teisės šaltinių draudžiamas veikas. Tačiau BK turėtų taip pat numatyti baudžiamumą už nesuteikimą karo belaisviams teisės į teisingą jų baudžiamosios bylos nagrinėjimą pagal įstatymą sukurtame teisme, kadangi BK 104 straipsnyje kalbama tik apie civilius gyventojus. Taip pat BK turėtų numatyti atsakomybę už neteisėtą tarptautinės humanitarinės teisės saugomų asmenų kalinimą. Paminėtos spragos gali sukurti kliūtis persekiojant karo nusikaltėlius.

8. Kadangi Lietuva ratifikavo Romos statutą, BK taip pat turėtų būti kriminalizuojami karo nusikaltimai, kurie padaromi vidaus ginkluoto konflikto metu. Tuo tarpu pagal dabartinį BK visi karo nusikaltimai turi būti padaryti karo, tarptautinio ginkluoto konflikto, okupacijos ar aneksijos sąlygomis. Tai padaryti yra svarbu, nes, pavyzdžiui, Lietuvos kariui, dalyvaujančiam kokioje nors Irako misijoje ir padariusiam karo nusikaltimą, Lietuvos Respublikos BK atsakomybė jam nekils būtent dėl to, kad Lietuvos BK šiuo metu reguliuoja tik nusikaltimus, susijusius su tarptautiniu ginkluotu konfliktu.

9. Kalbant apie baudžiamųjų įstatymų galiojimą atgal, šiuo metu galiojančiame BK 3 straipsnyje yra speciali nuostata, leidžianti taikyti baudžiamąjį įstatymą atgal genocido ir karo nusikaltimų atvejais. Tokiu būdu išvengta kolizijų tarp 1998 m. balandžio 21 d. ir 1998 m. birželio 9 d. įstatymų dėl genocido ir karo nusikaltimų, iš vienos pusės, ir BK, kuris nustatė bendrą atgalinio baudžiamojo įstatymo netaikymo principą, iš kitos pusės.

10. Tarptautinės teisės numatytas nuostatas dėl karo vadų atsakomybės nepakankamai įgyvendina ne tik BK, bet ir Kariuomenės drausmės statutą. Galiojančiame BK nėra specialių normų, tiesiogiai numatančių karo vadų atsakomybę už neveikimą. Kariuomenės drausmės statute yra kalbama tik apie atvejį, jeigu vadas (viršininkas) sužinojo apie daromą ar padarytą drausmės pažeidimą. Galime daryti išvadą, kad jeigu vadas dėl aplaidumo nesužinojo apie daromą pažeidimą, jam nekils net drausminė

atsakomybė. Taigi manytina, kad BK turėtų numatyti specialią normą, numatančią karo vadų ir asmenų, vykdančių kariuomenės vado funkcijas, atsakomybę už neveikimą tais atvejais, kai jų pavaldiniai įvykdo sunkius Ženevos konvencijų ar I Papildomo protokolo pažeidimus. Kariuomenės drausmės statusas turėtų numatyti karo vado drausminę atsakomybę, jeigu jis dėl aplaidumo nesužinojo apie jam pavaldžių karių daromą pažeidimą.

11. BK turi nustatyti principą, kad pavaldinys negali būti atleistas nuo atsakomybės už savo veiksmus ar neveikimą, padarytus vykdamas įsakymą, aiškiai sukeltą sunkų tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimą.

12. Lietuva yra sudariusi nemažai dvišalių ar trišalių sutarčių dėl teisinės pagalbos civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose (su Estija ir Latvija, Baltarusija, Lenkija, Rusija, Ukraina ir kt.). Lietuva taip pat dalyvauja 1959 m. Europos konvencijoje dėl teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose. 1995 m. Lietuvos atžvilgiu įsigaliojo 1957 m. Europos Tarybos sudaryta Europos konvencija dėl ekstradicijos. 2003 m. balandžio 1 d. Lietuva ratifikavus Tarptautinio baudžiamosio teismo Romos statutą buvo pripažinta jame įtvirtintą baudžiamąją tvarką persekiojamų asmenų materialinių ir procesinių teisių pakankamumas.

13. Anksčiau viena pagrindinių kliūčių sėkmingai ekstradicijai būdavo „dvigubo baudžiamumo“ principas, t.y. inkriminuojama veika turėjo būti pripažįstama nusikalstama abiejose valstybėse. Lietuva akceptavo Europos Tarybos pamatinį sprendimą dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos, kuriuo buvo panaikintas dvigubo baudžiamumo principo taikymas 32 rūšių sunkiems nusikaltimams, įskaitant Tarptautiniam Baudžiamajam Teismui teisingus nusikaltimus (genocidą, nusikaltimus žmoniškumui, karo nusikaltimus, agresijos nusikaltimus), ir juo vadovaujasi.

14. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos, Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio veiklą Lietuvoje nuo 2000 m. reglamentuoja specialus Lietuvos Respublikos Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnulio emblemos ir pavadinimo įstatymas. Šis įstatymas palengvino šios draugijos plėtrą ir veiklą – įstatyme numatytos pagrindinės jos funkcijos, veiklos teisinės garantijos, pajamų šaltiniai bei jų panaudojimas. Taip buvo įgyvendintos Ženevos konvencijos ir jų Papildomų protokolų nuostatos, kurios draugijoms suteikia specialų statusą.

15. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekse netiksliai apibrėžta, kada taikoma atsakomybė už neteisėtą Raudonojo Kryžiaus ir Pasmėnulio emblemos naudojimą. Manytina, kad reikia patikslinti minėto kodekso 188⁽¹⁵⁾ straipsnį nuostata, kad atsakomybė yra taikoma taikos metu. Tuo tarpu BK 109 str. numato baudimą už neteisėtą

Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pasmėnuliø emblemos panaudojimà tiek taikos, tiek karo ar ginkluoto konflikto metu. Manytina, kad reikėtø BK ir ATPK normas išskirti, nes tai padėtø išspręsti iškilusį normø konkurencijos klausimà.

16. Šiuo metu svarstoma galimybė priimti sprendimà dël Trečiojo 1949 m. Ženevos konvencijø protokolo ratifikavimo, kuris jau pasirašytas ir ruošiami atitinkami įstatymø pakeitimai. Šiuose pakeitimuose BK 109 str. 1 d. norma, kurioje buvo numatyta atsakomybė už neteisėtà Raudonojo Kryžiaus, Raudonojo Pasmėnuliø ir JTO emblemos ar kitos visuotinai pripažintos emblemos (ženklø) naudojimą taikos metu, pripažįstama netekusià galios, kadangi tą patį dalykà reglamentuojanti analogiška norma dël Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pasmėnuliø emblemos bus įtvirtinta Lietuvos Respublikos administraciniø teisės pažeidimø kodekso 188⁽¹⁵⁾ straipsnyje.

17. Vykdam tarptautinius įsipareigojimus tarptautinės humanitarinės teisės srityje, tarptautinės humanitarinės teisės sutarčių tekstai yra publikuojami Seimo internetiniame puslapyje, rengiamasi išleisti tarptautinės humanitarinės teisės tekstø rinkinį. Taip pat stebimi mokymo procesai ginkluotose pajėgose, švietimo institucijose.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SARAŠAS

Norminė literatūra:

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos kariuomenės drausmės statuto pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 2006, 17-603.
3. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų 1980 metų konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo Protokolo dėl likusių nuo karo sprogmenų ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 122-4458.
4. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl konvencijos dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2152.
5. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2156.
6. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų 1980 metų Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo 1 straipsnio pakeitimo ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1123.
7. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų 1980 metų Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo 1 straipsnio pakeitimo ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1123.
8. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1954 metų Hagos konvencijos dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu 1999 metų Antrojo protokolo ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-462.
9. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Konvencijos dėl aplinkos keitimo būdų naudojimo karo ar bet kokiems priešiškiems tikslams uždraudimo ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr. 40-1460.
10. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1989 metų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2000 metų fakultatyvinio protokolo dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 2002, Nr.126-5727.

11. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1989 metų Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2000 metų fakultatyvinio protokolo dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose ratifikavimo“ // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 126-5727.
12. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, 89-2741 (2006 m. gruodžio 12 d. redakcija).
13. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1949 metų Ženevos konvencijų dėl karo aukų apsaugos ir jų 1977 metų papildomų protokolų ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1904.
14. Lietuvos Respublikos Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos, Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio emblemos ir pavadinimo įstatymas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2744.
15. Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios, 1999, Nr. 47-1468.
16. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės Žinios, 1999, Nr. 60-1948.
17. Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 115-3230 (2006 m. birželio 8 d. redakcija).
18. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl konvencijos dėl cheminio ginklo kūrimo, gamybos, kaupimo ir panaudojimo uždraudimo bei jo sunaikinimo ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 35-932.
19. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų 1980 metų konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo ir šios konvencijos papildomų protokolų ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 83-2311.
20. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1954 metų UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencijos ir jos Protokolo ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1998, Nr. 102-2804.
21. Lietuvos Respublikos karo policijos įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 98-2713.
22. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1325.
23. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso papildymo aštuonioliktoju skirsniu "Karo nusikaltimai" (333-344 straipsniai), 8(1), 24, 25, 26, 35, 49, 295 straipsnių

- papildymo ir pakeitimo, 219 ir 261 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas // Valstybės žinios, 1998, Nr.57-1580.
24. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 2-16 (2006 m. spalio 12 d. redakcija).
 25. Lietuvos Respublikos šaulių sąjungos įstatymas // Valstybės žinios, 1997, Nr. 69-1736.
 26. Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 14-352.
 27. Lietuvos Respublikos karo prievolės įstatymas // Valstybės žinios, 1996, Nr. 106-2427.
 28. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.
 29. Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1995, Nr. 3-37.
 30. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą“ // Valstybės žinios, 1992, Nr. I-2477.
 31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 43-772 (1998 m. balandžio 28 d. redakcija).
 32. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios, 1985, Nr. 1-1 (2007 m. sausio 16 d. redakcija).

Tarptautinės teisės sutartys ir dokumentai:

1. Jungtinių tautų 1980 metų Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo protokolas dėl likusių nuo karo sprogmenų (V protokolas) // Valstybės žinios, 2004, Nr. 122-4461.
2. Konvencija dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo // Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2160.
3. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutas, priimtas 1998 m. liepos 17 d. Jungtinių Tautų diplomatinėje įgaliotųjų atstovų konferencijoje, skirtoje Tarptautinio baudžiamojo teismo įsteigimui // Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165.
4. 1989 m. Vaiko teisių konvencijos 2000 metų fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose // Valstybės žinios, 2002, Nr. 126-5734.
5. Jungtinių tautų chartija // Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557.

6. Konvencija "Dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį" // Valstybės žinios, 2002, Nr. 23-855.
7. 1954 metų Hagos konvencijos "Dėl kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu" Antrasis protokolas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-478.
8. Konvencija "Dėl aplinkos keitimo būdų naudojimo karo ar bet kokiems priešiškiems tikslams uždraudimo" // Valstybės žinios, 2002, Nr. 40-1468.
9. Konvencija "Dėl senaties termino netaikymo už karo nusikaltimus ir už nusikaltimus žmoniškumui" // Valstybės žinios, 2002, Nr.23-856.
10. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl sužeistųjų ir ligonių padėties veikiančiose armijose pagerinimo" // Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1905.
11. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl sužeistųjų, sergančiųjų ir skęstančiųjų ginkluotųjų pajėgų narių jūrose padėties pagerinimo" // Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1906.
12. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl elgesio su karo belaisviais" // Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1907.
13. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl civilių apsaugos karo metu" // Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1908.
14. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencija "Dėl civilių apsaugos karo metu" // Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1904.
15. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolas "Dėl tarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (I protokolas)" // Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1909.
16. 1949 m. rugpjūčio 12 d. Ženevos konvencijų papildomas protokolas "Dėl netarptautinių ginkluotų konfliktų aukų apsaugos (II protokolas)" // Valstybės žinios, 2000, Nr. 63-1910.
17. Jungtinių Tautų 1980 metų konvencija "Dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo" // Valstybės žinios, 1998, Nr. 83-2312.
18. UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija ir jos protokolas // Valstybės žinios, 1998, Nr. 102-2806.
19. 1972 metų konvencija „Dėl bakteriologinių ir toksinių ginklų kūrimo, gamybos ir saugojimo uždraudimo bei jų sunaikinimo konvencija“ // Valstybės žinios, 1997, Nr. 59-1370.
20. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr.60-1501.

21. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija // Valstybės žinios, 1995, Nr.40-987.
22. Europos konvencija „Dėl ekstradicijos“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 34-819.
23. 1970 m. Tarptautinės teisės principų deklaracija dėl draugiškų valstybių tarpusavio santykių ir bendradarbiavimo laikantis Jungtinių Tautų Chartijos. 25-oji Generalinės Asamblėjos sesija.
24. 1975 m. Helsinkio pasitarimo dėl saugumo ir bendradarbiavimo Europoje Baigiamasis aktas. Prieiga per internetą:
http://www.osce.org/documents/mcs/1975/08/4044_en.pdf.

Lietuvos Respublikos poįstatyminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos patvirtinimo“ Valstybės žinios, 2006, Nr. 44, Nr. 1587.
2. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos patvirtinimo“ Valstybės žinios, 2006, Nr. 44, Nr. 1587.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 95, Nr. 3732.
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 95, Nr. 3732.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 95, Nr. 3732.
6. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Kultūros paveldo apsaugos ginkluotų konfliktų ir kitų ekstremalių situacijų atvejais programos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 95, Nr. 3732.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl LR Vyriausybės 2004 m. veiklos ataskaitos pateikimo LR Seimui“ // Valstybės žinios, 2005, Nr. 44-1412.
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 23 d. nutarimo Nr. 924 "Dėl Lietuvos Respublikos

- krašto apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo" dalinio pakeitimo" // Valstybės žinios, 2001, Nr. 44-1548.
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 23 d. nutarimo Nr. 924 "Dėl Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo" dalinio pakeitimo" // Valstybės žinios, 2001, Nr. 44-1548.
 10. Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie 1948 m. gruodžio 9 d. konvencijos „Dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir nubaudo už jį“ ir 1968 m. lapkričio 26 d. konvencijos „Dėl senaties termino netaikymo už karinius nusikaltimus ir nusikaltimus žmonijai“ // Valstybės žinios, 1992, Nr. 13-341.

Travaux préparatoires:

1. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Konvencijos dėl tam tikrų įprastinių ginklų, kurie gali būti laikomi pernelyg žalojančiais arba veikia nesirinktinai, naudojimo uždraudimo arba apribojimo 1 straipsnio pakeitimo ratifikavimo projekto“ aiškinamasis raštas // Nr. IXP-2121, 2002 m. lapkričio 25 d.
2. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl 1997 m. Konvencijos „Dėl priešpėstinių minų naudojimo, kaupimo, gamybos ir perdavimo uždraudimo ir dėl jų sunaikinimo ratifikavimo“ projekto“ aiškinamasis raštas // Nr. IXP-2239, 2003 m. sausio 21 d.
3. Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl 1998 m. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos Statuto ratifikavimo“ aiškinamasis raštas // Nr. IXP-2282, 2003 sausio 29 d.
4. Lietuvos Respublikos Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos, Raudonojo Kryžiaus ir Raudonojo Pusmėnulio emblemos ir pavadinimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas // Nr. P-2880, 2000 m. rugsėjo 13 d.

Specialioji literatūra:

1. Baudžiamoji Teisė. Specialioji dalis. Vilnius: Eugrimas, 2000, T 1.
2. Chesterman S. Just War or Just Peace? Humanitarian intervention and international law. Oxford: Oxford University Press, 2001.
3. Čepas A. Europos arešto orderis: pirmieji Europos Sąjungos baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso teisės žingsniai Lietuvoje. Prieiga per internetą:
www.teise.org/admin/docs/upload/2003%203%20Algimantas.doc
4. Čepas A., Žilinskas J. Asmenų perdavimas tarptautiniam baudžiamajam teismui ir jo problemos tarptautinėje teisėje // Jurisprudencija, 2002, t. 34(26).
5. Čiočys P. A. Tarptautinė humanitarinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
6. European Union Guidelines on Children and Armed Conflict // Europos Komisijos oficiali svetainė. Prieiga per internetą:
http://ec.europa.eu/comm/external_relations/human_rights/child/caafguidelines.pdf
7. Europos Komisijos pranešimas. Parengta pagal 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pamatinio sprendimo dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos 34 straipsnį {SEK(2005) 267} KOM/2005/0063 galutinis.
8. International humanitarian law: answers to your questions. International Committee of the Red Cross, 2002 .
9. National implementation of international humanitarian law. Biannual update on national legislation and case law January- June 2004.
prieiga per internetą: http://www.redcross.lt/files/hagos_ir_%20Zenevos_teise.doc
10. Schlochauer H. J., Arbitration, in: Bernhardt R. (ed.), Encyclopedia of Public International Law, Volume II, 1992.
11. Tarnauti ir ginti. Tarptautinis Raudonojo Kryžiaus Komitetas, 2001.
12. Tarptautinės teisės komisija. Valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus straipsnių projektas. UN doc. A/56/10. P. 43-46.
13. Vadapalas V., Jarukaitis I. Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimas Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Eugrimas , 2000.
14. Vadapalas V., Tarptautinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2006.
15. Veuthey M. International Humanitarian Law and the Restoration and Maintenance of Peace. African Security Review, Vol 7 No 5, 1998. Prieiga per internetą:
<http://www.iss.co.za/Pubs/ASR/7No5/InternationalHumanitarian.html>.

16. Žilinskas J. Karo nusikaltimų ir genocido reglamentavimo Lietuvos Respublikos baudžiamuosiuose įstatymuose raida. Prieiga per internetą: <http://www.genocid.lt/Leidyba/12/justinas.htm>
17. Žilinskas J. Karo nusikaltimų reglamentavimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse ir jų atitikties tarptautinei teisei problemos // Jurisprudencija, 2 2006 (80).

Praktinė medžiaga:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 „Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 30-1050.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Įstatymo dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 86-1949.

Internetiniai puslapiai:

1. Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo teismo oficiali svetainė. Prieiga per internetą: <http://www.lat.lt>
2. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos internetinės svetainės portalas. Prieiga per internetą: www.kam.lt
3. Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugijos oficiali svetainė. Prieiga per internetą: www.redcross.lt
4. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos oficiali svetainė. Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt/>

SANTRAUKA

Tarptautiniai įsipareigojimai, kylantys iš tarptautinės humanitarinės teisės, yra svarbi kiekvienos valstybės, taip pat ir Lietuvos Respublikos, tarptautinių įsipareigojimų dalis. Tarptautinės humanitarinės teisės įgyvendinimas laikomas vienu pagrindinių tarptautinės humanitarinės teisės išbandymų, kadangi yra svarbu sukurti ne tik taisykles, bet ir mechanizmą, kuris užtikrintų, kad šių taisyklių būtų laikomasi.

Kadangi tarptautinės humanitarinės teisės laikymasis reikalauja, kad jos normos būtų įgyvendinamos imantis priemonių nacionalinėje teisėje, šis magistro baigiamasis darbas parašytas aktualia tematika – jame nagrinėjama, kokių priemonių imasi Lietuvos Respublika, įgyvendindama tarptautinius įsipareigojimus tarptautinės humanitarinės teisės srityje.

Teorinėje magistro baigiamojo darbo dalyje pateikiama humanitarinės teisės instituto sąvoka, aptariamos humanitarinės teisės istorinės ištakos ir raida. Praktinėje baigiamojo darbo dalyje nagrinėjami šiandien aktualūs humanitarinės teisės įgyvendinimo Lietuvos nacionalinėje teisėje aspektai - baudimas už tarptautinės teisės pažeidimus Lietuvos Respublikos teisėje ir su tuo susijusios spragos. Taip pat nagrinėjama, kokiose tarptautinės humanitarinės teisės sutartyse Lietuvos Respublika dalyvauja, kokių imtasi priemonių, siekiant įgyvendinti tarptautinius įsipareigojimus.

SUMMARY

The international engagements in international humanitarian law are a very important task for every country including Lithuania. Implementation of international humanitarian law is an important trial for every country because international humanitarian law can not function properly unless the affective mechanism in national level is created.

This Master's thesis is a research on how Lithuania meets international engagements in international humanitarian law – what are the measures which Lithuania take while meeting its engagements in international humanitarian law.

In theoretical part of the thesis the author introduces a definition of international humanitarian law institution, discusses its historical origin and the development. Modern problems of humanitarian law implementation are introduced within the practical part of the thesis. The author analyses the regulation of punishment for international humanitarian law violation in Lithuania's national law and the related problems. Also the major international treaties of international humanitarian law in which Lithuania takes part are discussed.